

Centrum pro ekonomiku a politiku

Sto let od narození Ayn Randové

Sborník textů

*Jiří Kinkor, Vavřinec Kryzánek, Roman Joch
Ján Pavlík, Michal Hynšt, Ayn Randová*

Dina Chmaitiliová – Petr Mach (eds.)

č. 40/2005

cep
CENTRUM
PRO EKONOMIKU A POLITIKU

Obsah

Předmluva	7
-----------------	---

A. Texty ze semináře „Sto let od narození Ayn Randové“ (17. 1. 2005)

<i>Jiří Kinkor</i> : Proč potřebujeme filozofii Ayn Randové	11
<i>Vavřinec Kryzánek</i> : Kapitalismus je založen na sobectví	21
<i>Roman Joch</i> : Ayn Rand – falešný prorok v zemi zaslíbené ...	25

B. Doplnkové texty

<i>Michal Hynšt</i> : Kdo je Ayn Randová	35
<i>Ján Pavlík</i> : Emfatická obhajoba liberálních hodnot	41

C. Přílohy

<i>Ayn Randová</i> : Objektivistická etika	55
<i>Ayn Randová</i> : Úryvek ze „Zdroje“	81
<i>Ayn Randová</i> : Jsou peníze kořenem všeho zla?	89

Vydává CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku
Politických vězňů 10, 110 00 Praha 1
www.cep.cz
tel. a fax: 222 192 406
e-mail: cep@cep.cz
Editoři: Dina Chmaitillová, Petr Mach
Sazba: Vladimír Vyskočil - KORŠACH
Tisk: PBtisk Příbram
Vydání první

ISBN 80-86547-40-X

Ekonomika, právo, politika č. 40/2005
ISSN 1213-3299

Mediální partner **ihned.cz**

Předmluva

V lednu 2005 uplynulo sto let od narození americké spisovatelky ruského původu Ayn Randové. Randová založila vlastní filosofický směr – tzv. objektivismus, který hájí důsledně a v absolutní podobně principy svobody jednotlivce. Díky tomu má Ayn Randová v Americe kromě vášnivých obhájců i mnoho odpůrců, a to nejen na levici, ale – pro odmítání náboženství – i v řadách křesťanské pravice.

Nejen proto, že se Ayn Randová stala pevnou součástí americké kultury a velkou postavou obhájců kapitalismu, ale i proto, že má své zastánce a odpůrce i u nás, uspořádali jsme v Centru pro ekonomiku a politiku k jejímu výročí seminář a následně vydáváme tento sborník.

Část A sborníku tvoří vystoupení na semináři „Sto let od narození Ayn Randové“ ze 17. ledna 2005. **Jiří Kinkor** (který za účelem popularizace díla Ayn Randové u nás založil Galtův institut) vykládá základy filozofie objektivismu a jeho politické důsledky. Student Vysoké školy ekonomické **Vavřinec Kryžánek** obhajuje na bázi objektivistické filosofie kapitalismus jako morální, na egoismu založený systém. **Roman Joch** z Občanského institutu argumentuje z křesťanských pozic, že se Randová při obhajobě kapitalismu mýlila a že svým přístupem obhajobě kapitalismu škodí.

V části B sborníku se v biografii Randové od **Michaela Hynšty** dozvíme mj. že se Randová narodila v ruském Petrohradu jako Alisa Rosenbaumová a do Ameriky emigrovala v roce 1925. Vedoucí katedry filozofie VŠE v Praze **Ján Pavlík** ve své stati kritizuje přístup Jiřího Kinkora a Ayn Randové jako emfatickou obhajobu liberálních hodnot a polemizuje s filosofickými základy objektivismu.

Do části C jsou zařazeny úryvky z díla Ayn Randové. Poprvé v českém překladu vychází přednáška „Objektivistická etika“ z 9. února 1961 na University of Wisconsin. Přetiskujeme rovněž úryvek z českého překladu románu „*Zdroj*“, ve kterém prototyp levičového intelektuála odhaluje své pokrytectví. Rovněž poprvé v českém překladu vydáváme úryvek z nejprodávanějšího díla Randové, románu „*Atlas Shrugged*“.

Obhajoba kapitalismu je posláním Centra pro ekonomiku a politiku. Proto přinášíme tento sborník; a protože objektivismus Ayn Randové je kontroverzní politickou filosofií, publikujeme i kritické příspěvky. Názor si – jak jinak – musí učinit každý čtenář sám.

Václav Klaus

A

*Texty ze semináře
„Sto let od narození
Ayn Randové“*

(17. 1. 2005)

Proč potřebujeme filozofii

Ayn Randové

Jiří Kinkor

Galtův institut

Lidská civilizace neprožívá rozkvět. Těšíme se sice z úžasných vy-možeností technologického pokroku a vzestupu materiálního blahobytu, ale kvalita lidského života se zdaleka neměří jen techno-logickými inovacemi. Ostatně ty by byly mnohem rychlejší a mo-hutnější, kdybychom nežili v iracionální společnosti, která znemožňuje člověku žít v souladu se svou přirozeností. Příkladů či projevů dlouhodobě neblahých společenských trendů je bezpočet.

Lze souhlasit s Ayn Randovou, že současný stav světa je odra-zem vlivu převládajících idejí: idejí mysticismu, sebeobětování a kolektivismu. Tyto ideje jsou v rozporu s lidským životem. Ayn Randová ukázala, že „do tohoto stavu přivedla lidstvo filozofie – a jen filozofie je může vyvést ven.“ Paní Randová neříká, že vše na světě se doposud dělo špatně a že vše je třeba zbořit. Vše, co je dobré a čeho lidé dosáhli (a je toho hodně), je však postaveno na velmi chatrných základech. Pokud nebudou zásadně zpevněny, povedou zhoubné společenské trendy k novým katastrofám.

Americká filozofka-spisovatelka Ayn Randová (1905–1982) se zapsala do vědomí miliónů čtenářů prostřednictvím hrdinů svých románů. Nesmírné filozofické hloubky, pronikavé průzračnosti a vyhraněnosti, s níž líčí jejich charakter, mohla docílit jen díky tomu, že svou životní filozofii nechovala jako neanalyzovaný pocit nebo vágní vizi, nýbrž jako explicitně formulovaný a hierarchicky strukturovaný myšlenkový systém.

Paní Randová jednou napsala, že spisovatel se musí rozhod-nout, zda jeho dílo má být osobní projekcí existujících filozofic-kých idejí nebo zda vybuduje svůj vlastní filozofický rámec. „Já jsem provedla to druhé,“ říká paní Randová. Její základní vize rea-lity a člověka ostře kontrastovala s existujícími filozofickými teo-riemi. Proto se musela stát filozofem. Svůj systém nazvala

Objektivismem. Kromě svých strhujících románů napsala řadu filozofických textů a esejů. Mým dnešním cílem je stručně nastínit zásadní přínos její filozofie.

Proč potřebujeme filozofii

Filozofie bývá považována za plané, příliš obecné „teoretizování“ bez jakékoli souvislosti s praktickým životem. Není ani třeba číst Kanta, Hegela nebo Heideggera, stačí přečíst pár projevů Václava Havla. Jejich vágní pojmy a nesrozumitelné konstrukce musí každého čtenáře přivést k otázce, zda se filozofie nedostala na scestí anebo zda, jako taková, má vůbec nějaký smysl. Sami filozofové dokonce považují za neodmyslitelný a charakteristický rys svého oboru, že filozofie je věda věčných pochybností a otázek. Sama o svém smyslu a předmětu neustále pochybuje a je naivní od ní očekávat, že poskytne spolehlivé a jasné odpovědi. Filozofie však nemá jen hledat a ptát se. Má odpovídat, stejně tak jako každá jiná věda.

Proč vlastně člověk potřebuje filozofii? Protože je *volní* bytostí, tj. musí se neustále rozhodovat, jak bude jednat, *potřebuje* ke svým volbám vodítko. Jeho volby nejsou automaticky správné. Není lhostejné, jaké jsou jeho myšlenky, protože na jejich základě člověk jedná a protože přírodní zákony jsou jaké jsou, a přizpůsobovat se musíme my jim, nikoli naopak. Realita není „gumová“. Ignoruje-li člověk fakt, že arzenik je něco jiného než cukr, a že metanol je něco jiného než voda, má to pro něj stejně katastrofální následky, jako když ignoruje potřebu správného používání pojmů. Čím abstraktnější myšlenka (pojem) je, tím více na ní záleží.

Filozofie je životně důležitým oborem ovlivňujícím každé naše rozhodnutí, a v posledku je to ona, kdo určuje, zda člověk a společnost rozkvétají anebo upadají. Úkolem filozofie je odpovědět na nejobecnější otázky lidského poznání a poskytnout vodítko k jednání. Je svoboda dobrem? A co je dobro? Jak to víme? Jsou dobro, zlo a morálka subjektivní záležitostmi? Je člověk ze své přirozenosti defektní, hříšnou, nedokonalou, špatnou nebo dokonce zvrhlou bytostí? Nebo je strůjcem svého charakteru a může dosáhnout morální dokonalosti a ušlechtilosti? Je ovládán vnějším světem nebo je jeho život plně v jeho rukou? Máme ke správnému názoru dospívat rozumem, nebo nějak jinak? Jakou roli hraje naše

cítění? Existuje jedna pravda? Můžeme se spolehnout na své smysly nebo nás klamou?

To vše jsou příklady otázek, na něž máme každý nějakou odpověď. Většina lidí si odpovídá zcela bezděčně, automaticky, a své odpovědi považuje za samozřejmá východiska veškerého svého myšlení a jednání. Tyto odpovědi vstřebáváme odmalička prostřednictvím výchovy rodičů, literatury, formálního vzdělání a médií. V konečné instanci však tyto odpovědi přicházejí od intelektuálních autorit. Díky omylům v těchto fundamentálních idejích nejsou lidé s to obhájit racionální pohled na svět a důsledně se jím řídit. Nejde o to, že by většina lidí nepřemýšlela rozumně. Jde o to, že lidé nejsou schopni ve svém myšlení dlouhodobě odolávat zmatku šířenému iracionálními intelektuály. A odkud v posledku čerpají intelektuální autority? Z filozofie. A právě zde leží jádro problému.

Vzpomeňte si, jak často se vám stává, že se s někým dostanete do názorového sporu, a váš oponent se po chvíli neúspěšného přesvědčování místo věcného argumentu nakonec uchýlí k odpovědi typu: „dobře, dobře, vy máte svůj názor, já mám svůj, mám na něj právo, nikdo přece není majitelem pravdy.“ Tím pro vás diskuse skončí, protože přesně zde začíná filozofie, do níž nechcete pronikat, ačkoli jediné v ní tkví řešení vašeho sporu.

Nebo si připomeňme třeba slogan sociální demokracie „lidskost proti sobectví“, který odsuzuje kapitalismus. Odmítáte tento slogan, protože se nepovažujete za sobce a myslíte si, že kapitalismus a svoboda nemají se sobectvím nic společného? Dopouštíte se zásadní chyby. Svě názory sami před sebou neobhájíte a své oponenty nepřesvědčíte nikdy, dokud si nebudete jisti, jak se pojmy tvoří. Je nutné svěst bitvu o základní filozofické pojmy a principy. Sobectví je jedním z nich. Když pochopíte jeho správný obsah a jeho místo v pojmové hierarchii, zjistíte, že kapitalismus opravdu spočívá na sobectví, ale zároveň pochopíte, že sobectví je lidské a je dobrem.

Význam pojmů

Aby člověk mohl žít, potřebuje realitu poznávat, aby v ní mohl jednat. Poznává ji pomocí pojmů. Protože je neustále vystaven bezpočtu konkrétních okolních objektů a situací, potřebuje jeho vědomí metodu, jak s nesmírným množstvím informací naložit

při každé své konkrétní volbě. Tou metodou jsou právě pojmy a principy. *A nejdůležitějším úkolem filozofie je identifikovat správnou metodu, jak pojmy a principy tvořit a používat.*

Odpovídá-li filozofie chybně na fundamentální otázky lidského poznání a zejména tvorby a používání pojmů, dochází ke zpochybnění veškerého lidského poznání a pojmovému chaosu. U běžných, málo abstraktních pojmů ke zmatku nedochází, protože význam pojmů jako např. strom, červená a stůl můžeme velmi rychle ověřit přímým ukázáním na smyslově vnímané věci. Katastrofa vzniká až na úrovni velmi abstraktních pojmů. Jejich odvození z méně abstraktních pojmů a správné používání je usilovnou mentální prací, výsledkem řetězce logických odvození, tedy něčím, co nelze jednoduše ověřit pouhými smysly.

Čím abstraktnější pojem je, tím je jeho zničení závažnější. Způsob tvorby pojmů by lidi měla učit filozofie, jako je matematika učí násobilku. Místo toho si tyto pojmy každý vykládá, jak se mu líbí. *Došlo k úplnému překroucení tak zásadních pojmů, jakými jsou egoismus, altruismus, objektivita, spravedlnost, právo, monopol nebo diskriminace, a k rozšíření různých ničivých antipojmů jakými jsou např. sociální spravedlnost, extrémismus nebo veřejné statky.*

Většina lidí se snaží vyhnout příliš abstraktnímu myšlení. Lidé tápou v abstraktních pojmech, protože je kdekdo naplňuje stále nesmyslnějšími obsahy. Dnes a denně slyšíme destruktivní skeptické fráze typu „veřejný prospěch“, „každý má svou pravdu“, „nic není absolutní“, tedy ani pravda, nebo „to je vaše definice pojmu, já mám jinou“, „svět přece není černobílý“, „žádná jednoduchá řešení neexistují“, „nechme té ideologie a pojďme diskutovat věcně“ atd.

Tyto a mnohé další fráze, klišé a pojmové pasti účinně paralyzují schopnost identifikace správných a vylučování nesprávných názorů. Jsou jakýmsi neviditelným nástrojem k podrývání sebevědomí člověka a jeho poznávací jistoty. Výsledkem je, že rozum přestává být svrchovaným, konečným arbitrem správnosti myšlení, a jednoznačné morální hodnocení ustupuje subjektivním pocitům.

V otázce poznání stejně jako morálky však nemohou existovat žádné kompromisy. Rozum buď platí absolutně, anebo prohrává

na celé čáře, čímž se naplno protrhává hráz zadržující záplavy mysticismu, skepticismu a relativismu. Od neschopnosti rozumově obhájit své názory je pak již jen krůček ke ztrátě sebevědomí, k orientaci na víru, na kolektiv, k intelektuální závislosti, rezignaci, bezzásadovosti, snaze přenést odpovědnost za vlastní život na ostatní, na společnost, k pocitu viny, k sebeobětování a zoufalému volání intelektuálů po „konsensu“ a „toleranci.“

Výsledkem je všeobecné opovržení vůči abstraktním idejím a obecným principům. Údajně nikdy nic nevíme jistě a nic neplatí absolutně. Vlády se ujímá krátkozraký a rozporuplný pragmatismus a relativismus, který se dříve nebo později zdiskredituje a je nahrazen únikem k víře. Víra však není řešením, nýbrž stejným problémem, protože znamená jen jiný typ odmítnutí rozumu. Jakákoli forma nerozumu je pokusem uniknout realitě, které však uniknout nelze. Obnovit autoritu rozumu znamená položit si a nalézt správnou odpověď na otázku co jsou pojmy, jak vznikly a k čemu slouží.

V nalezení této odpovědi spočívá zásadní filozofický obrat, který přináší Ayn Randová. Je jím odhalení způsobu, jímž člověk odvozuje své pojmy ze smyslově vnímané reality a že tudíž mají pevnou vazbu na realitu, znamená v důsledku renesanci rozumu. Pojem zahrnuje objekty se stejným rozlišovacím (podstatným) znakem, přičemž jednotlivé takto zahrnuté objekty se liší jen v míře (rozměrech) tohoto znaku. Skutečnost, že znak je podstatný, je dána jeho vztahem k ostatním znakům, podstata tedy není přímo „vepsána“ v objektu. Člověk ji porovnáváním odvozuje z kontextu všech ostatních znaků objektu. Systematický a ucelený výklad objektivistické teorie pojmů není účelem a přirozeně ani v možnostech tohoto shrnujícího příspěvku.

Objektivistický systém

Objektivismus je integrovaným filozofickým systémem, který definuje principy, jimiž by se měl člověk řídit ve svém myšlení a jednání, má-li žít životem hodným člověka. Týkají se pojetí reality, poznání, člověka, morálky a politiky (oblast estetiky zde pomímám).

Svět (realita) existuje nezávisle na člověku a na jeho vědomí. Nezávisle na našich přáních, idejích či emocích existují nezmění-

telné přirozené zákony, zákony příčiny a účinku. Aby člověk mohl jednat, musí realitu poznávat a poté se jí přizpůsobit. Musí se přizpůsobit i lidské přirozenosti, která je součástí reality, a nejednat proti ní.

Rozum je jediným nástrojem člověka k poznání reality a člověk je schopen ji poznávat na základě nezbytně platného smyslového poznání. Rozum integruje smyslově vnímaná data do pojmů a principů, na jejichž základě člověk jedná. Objektivita pojmů znamená, že musí být jistou metodou odvozeny z reality a nejsou subjektivními výtvoři. To, co poznáme, víme *jistě a absolutně*. Absolutní platnost není dána vševědoudností, protože člověk není vševědoudcí. Absolutní platnost je dána kontextem již poznávaného. Daný kontext vede k jistému, absolutně platnému závěru. Pocity (emoce) nejsou argumenty, jsou druhotné a vyplývají z myšlenek (správných či nesprávných), které člověk dříve přijal a uložil do svého podvědomí.

Člověk je reálnou autonomní bytostí. Je strůjcem svého charakteru a osudu. Má volní schopnost a je plně odpovědný za svůj život a důsledky svého jednání. Ani ve svém myšlení, ani ve svém jednání není bezmocnou loutkou neznámých vnějších sil, společenského prostředí, historických trendů či nevysvětlitelných vnitřních pudů.

Egoismus je systémem morálních hodnot, jakými jsou nezávislost, integrita, spravedlnost, poctivost, produktivita a hrdost, přičemž všechny jsou projevem racionality. Správné morální hodnoty jsou *stejně pro každého člověka*, protože morálními hodnotami jsou *nejobecnější* hodnoty, které jsou *objektivně* dány přirozeností světa a člověka, nikoli konkrétními podmínkami jeho života ani jeho subjektivními rozmary. Člověk je sám sobě nejvyšším cílem a hodnotou, není nástrojem k cílům ostatních. On sám je příjemcem prospěchu z dosažených hodnot, protože on si je zvolil, on je vytvořil a on je potřebuje k životu. Neobětuje se ostatním, ani nežije z obětování ostatních sobě. Dosahování vlastního štěstí je nejvyšším morálním cílem člověka. Ayn Randová je prvním filozofem v historii, který dává pojmu „egoismus“ správný, racionální obsah.

Naproti tomu převládající morálka altruismu je negací lidského života. Altruismus není označením pro dobrou vůli a velkorysost,

pro schopnost člověka jednorázově pomoci člověku v mimořádných nouzových situacích. Altruismus je zásadně *nezištným* jednáním. Altruismus za dobro považuje obětování hodnot a prosadil se jen proto, že pojem egoismus se díky překroucení stal synonymem nelidskosti. Morálkou altruismu se nikdo důsledně neřídí. Každý, kdo chce žít, se jí musí neustále zpronevěřovat a unikat jí, pokud ji alespoň trochu považuje za své vodítko. Nikdo však nemá odvahu ji zásadně odmítnout a proto zůstává jakýmsi nedostižným „ideálem“, z jehož nedostižnosti se pak vyvozuje ničivý závěr, že člověk není a nemůže být dokonalý. Je nejvyšší čas říci, že tato morálka není ideálem, že je to nelidská morálka. Ideálem je taková morálka, která je v souladu s přirozeností člověka.

Objektivismus uznává hodnoty nikoli proto, že jsou tradiční a „historicky osvědčené“. Objektivismus hájí jen racionální hodnoty, protože jsou racionální a protože jen rozum je platným soudcem hodnot. Jen hodnoty, které lze rozumem obhájit, se mohou prakticky historicky osvědčit. Protože život je *konečnou* hodnotou a přirozenost člověka je *mimo* jeho volbu, dospěla Ayn Randová ke svému epochálnímu objevu, že morálka musí být objektivní, že hodnoty nejsou věci arbitrárních postulátů či subjektivních pocitů. Jinými slovy identifikovala klíčový fakt, že „should (sollen)“ nutně vyplývá z „is (ist)“. Na základě rozumového odvozování z pozorované reality víme, co život člověka vyžaduje. Vyžaduje, aby volil a prací vytvářel hodnoty prospěšné pro svůj život. V tom tkví jeho přirozenost. Primárním rozhodnutím člověka žít, tj. přijmout fakt své existence, dochází k propojení celé sféry morálky s přirozeností člověka. Rozhodl jsem se žít a moje přirozenost (ta je mi dána) vyžaduje takové chování, které podporuje život.

Kapitalismus je jediným morálním společenským uspořádáním, protože život člověka ve společnosti vyžaduje takové uspořádání, které mu umožňuje uplatňovat závěry svého rozumu, řídit se racionální morálkou. Jen svobodný člověk se může chovat racionálně. Kapitalismus je politický systém, kde jedinou funkcí státu je prosazení a ochrana individuálních práv člověka. Kapitalismus není jen praktickým nástrojem k dosažení blahobytu člověka. Kapitalismus není dobrem jen pro zdravé, sebevědomé, racionální či bohaté lidi. *Je dobrem pro každého člověka, protože je odvozen z podstaty člověka jako volní bytosti se schop-*

ností a potřebou poznávat realitu. Každému otevírá možnost pro realizaci svého potenciálu, umožňuje člověku žít jako člověk.

Podstatu objektivismu lze sice shrnout do několika výše uvedených principů, avšak pochopit objektivismus a obhájit jej není možné jinak než prostřednictvím uceleného systematického pojednání. Takové pojednání v úžasné čtivé a přitom rigorózní formě nabízí přední znalec objektivismu Leonard Peikoff ve své knize *Objektivismus: Filozofie Ayn Randové*, která je přeložena do češtiny.

Vztah morálky a politické filozofie

Racionální politická ideologie musí vyzdvihovala a hájit svobodu, avšak nikoli jako primární a neredukovatelný axiom. Svoboda není primární. Nelze ji obhájit bez obhajoby rozumu a racionálního egoismu. Nelze hájit svobodu a zároveň s implicitním altruistickým apelem hlásat „veřejný prospěch“ a pokoru. Stejně groteskní je přesvědčovat lidi o svobodě a zároveň se ohánět destruktivní skeptickou frází „nikdo není majitelem pravdy“. Prázdně rozpráví o svobodě a kapitalismu ten, kdo se zřiká vyhraněných morálních soudů, kdo ignoruje nezbytnou pojmovou a etickou bázi svobody.

Snažit se o svobodnou společnost a přehlížet přitom filozofii a morálku je beznadějným přístupem, který dnes sledují libertariáni, všichni filozofičtí skeptikové a morální agnostikové. Mylně se domnívají, že jakékoli sebevědomé a principiální morální hodnocení na základě objektivního morálních kritérií je povýšeným a nepatřičným „kázáním o morálce“ a touhou „řídít společnost“, naivní snahou vytvářet „nového člověka“. Ještě hůře si počíná ten, kdo se svobodu a kapitalismus snaží stavět na mysticismu a víře.

Morální argumenty jsou tím nejdůležitějším, čeho se dnes v zápase s kolektivisty nedostává. Jsou tím nejdůležitějším, co jediné má sílu změnit myšlení a jednání lidí. Dokud neodmítneme nejhlubší morální premisy a cíle kolektivistů, budou jen dál a dál hledat další a nové nástroje, aby svých údajně ušlechtilých cílů dosáhli. Nestačí jim říkat, že to, co dělají není praktické. Je třeba jim zdůrazňovat, že jejich *cíle* jsou *nemravné*, protože morálka sebeobětování, na kterou implicitně či explicitně apelují, je zlem.

Svoboda je nezbytná. Je však nezbytným *prostředkem*, nikoli cílem. Je nástrojem k uplatnění logicky primární morální hodnoty – racionality. Primárně je třeba hájit rozum a racionalitu. Morální ctnosti jsou všechny projevem racionality. *Aby je člověk mohl uplatňovat, musí být svobodný.* Práva jsou tudíž obhajitelná pouze na základě morálky racionálního egoismu.

Nevěříte-li, ptám se vás, jak může žádat právo na život a svobodu bytost, která je ze své přirozenosti defektní či dokonce zkažená, své uvažování a jednání nemůže stavět na svém vlastním úsudku, protože svým rozumem není schopna poznávat realitu, a která nemá sledovat svůj vlastní prospěch nýbrž se má obětovat ostatním? Proč by taková bytost měla mít právo na život, když svůj vlastní život a zájem nemá sledovat?

A proč by měla mít možnost svobodně jednat dle svého rozumu, když rozum není schopen poznávat? Pokud jediná pravda neexistuje, nic není absolutní a každý může mít svou vlastní pravdu, jak může člověk žádat svobodu? Svobodu k tomu, aby jednal dle své pravdy? Co když mi moje pravda velí, abych žil na úkor jiných? Namítáte-li, že svoboda zahrnuje zákaz agrese vůči ostatním, odpovídám, že to je vaše pravda. Co když moje pravda je jiná? Co obhájce svobody opravňuje odmítat kolektivisty a etatisty, kteří údajně mohou mít svou pravdu?

Domnívá-li se někdo, že svobodu a kapitalismus obhájí na základě ekonomie tvrzením, že jen svoboda a kapitalismus vedou k blahobytu, mýlí se. Z čeho plyne, že by člověk měl sledovat blahobyť? Je to správné? A jak pojímat blahobyť? Je to primitivní život uprostřed člověkem nedotčené přírody, o nějž usilují ekologové? A či blahobyť? Svůj vlastní, nebo ostatních lidí? A co když je člověk jen nepodstatným fragmentem státu, nějakým druhotným nepodstatným hmotným projevem primárního všezahrnujícího jediného kosmického celku, či „Absolutna“, jak tvrdí např. Hegel, proč by měl zde na zemi žádat sledování svého blahobytu a mít nějaká práva? Povrchnímu příznivci kapitalismu se může sice podařit prokázat, že svobodný trh je praktický, protože přináší prosperitu, nemá však zbraně proti morálním argumentům oponentů ani proti nejhlubším filozofickým argumentům Hegelů, Platónů, či zástupců jiných mystiků, skeptiků a subjektivistů.

Objektivismus není politickým hnutím a neusiluje primárně o odstranění socialistických regulací. Objektivismus je historickým mezníkem filozofie, protože přichází s radikální obhajobou rozumu a racionálního egoismu. Politická filozofie kapitalismu pak z toho automaticky vyplývá.

Závěr

Zdá se, že filozofií objektivismu se žádný český filozof seriózně nezabývá, alespoň ne veřejně. Zatím jsem zaznamenal jen překrucování, očerňování a zesměšňování objektivismu pramenící z jeho zásadní neznalosti či nepochopení. Poznáním objektivismu rozhodně není přečtení mé knížky „*Trh a stát*“, která má být víceméně jen upoutávkou a motivací ke studiu objektivismu. Existuje obrovské množství vynikajících zdrojů v originále, zatím jen dva se podařilo přeložit a vydat v češtině.

Filozofie není vědou pro filozofy, je vodítkem pro lidi a musí být jasná a srozumitelná každému. Objektivismus *je* takovou filozofií. I pro toho, kdo objektivismus odmítne, je jeho poznání velkým přínosem, protože jeho brilantně strukturovaná stavba odhaluje klíčové otázky lidského poznání a morálky, hierarchii nejobecnějších principů a jejich vzájemných vazeb. Ayn Randová se svým dílem a (zatím nedoceněným) významem řadí k několika největším filozofům v dějinách. Už proto stojí za to její filozofii poznat.

Kapitalismus je založen na sobectví

Vavřinec Kryžánek

student Vysoké školy ekonomické

Kapitalismus je společenský systém, kde jsou funkce státu omezeny na ochranu práva na život, svobodu a majetek. V této úplně podobě kapitalismu nikde neexistoval. Asi nejvíce se mu přiblížily Spojené státy v 19. století. Přesto však tam, kde existoval alespoň částečně, se život lidí dramaticky změnil k lepšímu. Stačí si jen uvědomit ty nejběžnější objevy vědy a technologií, které podnikatelé přeměnili v život podporující produkty a služby od lednic, automobilů, televizí po letadla, počítače a léky. Kapitalismus také změnil pohled lidí na život.

Z přijetí stagnace se stalo očekávání pokroku, namísto podřizování se tradicím kapitalismus povzbuzuje hledání nových cest. Namísto předsudků a náboženských dogmat stojí kapitalismus na rozumném úsudku. Namísto pasivity kapitalismus odměňuje iniciativu. Namísto vztahu otroků a pánů kapitalismus ustanovuje vztah obchodníků, kteří jsou si rovni a pokud od sebe navzájem něco chtějí, musejí nabídnout protihodnotu. Slovy Ayn Randové: „Kapitalismus vyžaduje od každého člověka to nejlepší a podle toho jej také odměňuje.“

Síla a vitalita kapitalismu

Síla a vitalita kapitalismu je také důvodem, proč islámští fundamentalisté nenávidí Ameriku. Vědí, že jejich primitivní náboženská kultura, svazující tradice a nesvoboda nemohou dlouhodobě ve světě relativně dostupných informací soutěžit s možností života jaký nabízí Amerika. Vědí, že pokud svojí mladou generaci nenaočkují fanatismem a ignorancí, budou za několik desítek let jen kapitoulou v učebnicích historie a vedle jejich mešit budou stát moderní nákupní centra, divadla a restaurace.

Přestože kapitalismus je tak obrovským pozitivem je tragickým paradoxem, že byl po většinu své částečné existence pokládán dokonce i svými obhájci za systém sice praktický, ale nemorální. Pokud obhájci kapitalismu počínaje Adamem Smithem tvrdili, že kapitismus funguje, ale přeto souhlasili, že sám o sobě je nemorální protože jeho vnitřní motor – sobecké jednání je nemorální, tak tím otevřeli cestu k návratu k jinému společenskému uspořádání.

Pokud se shodneme na tom, že něco je špatné, tak logicky musíme uznat, že to musí mít špatné důsledky a že ty je třeba omezit a kontrolovat. Kapitalismus nemůže „fungovat“ a zároveň být špatný, to nedává smysl. Kapitalismus bylo tedy třeba kontrolovat a omezovat státním přerozdělováním, centrálními bankami, anti-monopolními úřady a desítkami dalších nesmyslných institucí.

Neschopnost lidí kapitalismus morálně ocenit je hlavní příčinou, toho proč dnes nežijeme v kapitalismu, ale jsme rozkročení napul cesty mezi svobodou a kapitalismem a otroctvím a socialismem.

Etika sebeobětování

Etikou, která způsobila tak zvrácené hodnocení kapitalismu, je morálka altruismu – morálka sebeobětování. Sebeobětování znamená dát větší hodnotu za hodnotu menší, jinak by nešlo o oběť ale o výhodný obchod. Náboženská verze altruistické etiky požaduje obětování světského života a rozumu víře v Boha. Kolektivistická verze altruismu volá po obětování života společnosti, třídě nebo rase. Nejnovější enviromentalistická verze vyzývá k sebeobětování přírodě.

Žít sám pro sebe, pro své osobní štěstí je nízké, špatné a hříšné v každé verzi této morálky. Pokud je štěstí hříchem, tak utrpení musí být podle této etiky ctností. Tak tomu i bylo. Stačí se podívat na životy svatých, kteří záměrně trýznili svoje tělo i ducha a byly za to vyzdvihovány jako vzor morálních ctností.

Etika sebeobětování však neničí život pouze těch, co ji přijmou, ale ruku v ruce s sebou přináší ústup politické svobody a nastolení různé formy tyranie. Jak napsala Ayn Randová ve svém románu „Zdroj“: „To dá přece rozum, že tam, kde se skládají oběti, musí být někdo, kdo je shromažďuje. Tam, kde se slouží musí být někdo, komu je slouženo.“

Když se lidé hlásí k altruistické morálce, je pro socialisty a kolektivisty relativně velmi snadné osekávat politickou svobodu. Pro mocichtivého socialistu připraveného vybírat oběti není nic lepšího, než najít stádo lidí ochotných oběti odevzdávat. Abychom plně pochopili kapitalismus a mohli jej ve svém zájmu hájit, je třeba ohodit brýle altruistické morálky, které pokrývají naše vidění. Musíme poznat morálku, která je kapitalismu vlastní a která jediná je v souladu s přirozeností člověka: morálku sobectví.

Sobecké ctnosti

Ayn Randová poprvé v historii lidského myšlení objevila a plně validovala sobeckou morálku. Podle objektivistické filozofie je racionální sobectví dlouhodobou systematickou orientací člověka na vlastní cíle za účelem dosažení štěstí. Sobectví není krátkodobým plněním každého rozmaru, který se člověku zamane.

Z povahy reality a povahy člověka vyplývá, že je nemožné dosáhnout dlouhodobého úspěchu jinak, než vlastním poctivým úsilím za dobrovolné spolupráce s ostatními lidmi a budováním si vlastního charakteru. V kontrastu s tradičním vnímáním egoismu se sobecké ctnosti neskládají z podvodů, parazitismu a „cesty přes mrtvoly“, protože takové vlastnosti a jednání nejsou v racionálním zájmu člověka. V kontrastu s altruistickou morálkou se egoistické ctnosti neskládají ani z víry, pokory a sebezapření.

Mezi fundamentální sobecké ctnosti patří rozumnost, nezávislost, poctivost a produktivnost. Tyto ctnosti nejsou neuskutečnitelným ideálem pro život v mystické dimenzi, ale praktickými a pro život nezbytnými vlastnostmi. Aby je člověk mohl praktikovat a těžit z jejich výsledků musí žít ve svobodě, musí žít v kapitalismu.

Díky klasickým ekonomům a díky tisícům příkladů z běžného života víme, že kapitalismus funguje, že vede k prosperitě, a že je praktický. Díky Ayn Randové můžeme nyní poznat, že kapitalismus je morální.

Ayn Rand – falešný prorok v zemi zaslíbené

Roman Joch

výkonný ředitel Občanského institutu

Ayn Randová se narodila 2. února 1905 jako Alissa Rosenbaum v Sankt-Petěrburgu. Její otec ji dal přezdívku Ájin, což v jidiš znamená oči. Měla krásné, jasné, fascinující oči. Ona sama přijala příjmení Rand, které je odvozeno buď od měny Jižní Afriky, tehdejšího největšího naleziště diamantů, anebo od psacího stroje Remington-Rand.

Ve 20. letech 20. století měla to štěstí a dobrý vkus, že se ze sovětského Ruska přestěhovala do Ameriky, kde udělala dobrou kariéru jako autorka, spisovatelka a myslitelka. Kořeny, základy a podstatu Ameriky, amerického úspěchu a americké svobody, však nikdy nepochopila. Zastávala myšlenky v mnoha případech opačné k těm, jež učinily Ameriku svobodnou a velkou.

Kdyby se omezila pouze na obhajobu svobody, omezeného státu, svobodného trhu a kapitalismu, udělala by lépe. Ona se však považovala za největší filosofku od Aristotela a proto vymyslela „etickou“ teorii, která kapitalismus a svobodu diskredituje. Co pochopila správně? Zastávala správný koncept člověka jakožto bytosti racionální a volní, tedy bytosti schopné svým rozumem poznávat pravdu a na jejím základě svobodně jednat. To je mínění mezi našimi dnešními filosofy menšinové. Je to však mínění pravdivé.

Na rozdíl od mnoha libertariánů netrpěla fantasiemi o anarchismu, o tom, že by svobodný člověk mohl existovat ve společnosti bez státu. Naopak, byla stoupenkyní minimálního státu, což je podle mě správný politický ideál. Byla ochotna svobodu bránit před zahraničními nepřáteli, nebyla žádnou pacifistkou, nýbrž aktivní antikomunistkou. Válka za svobodu proti komunismu byla podle ní nejen přijatelná, ale i správné. Za to všechno jí budiž čest.

Pomýlená etická teorie

Její „etická“ teorie glorifikující egoismus a zatracující altruismus byla pomýlená od samého začátku – a v dlouhodobé (vlastně už i ve střednědobé) perspektivě je pro svobodu a kapitalismu zhoubná. Co byly příčiny této její „etické“ bizarnosti?

Za prvé, byla militantní anti-teistkou. Nenáviděla Boha. Nebyla tolerantní ateistkou, která (si myslí že) ví, že Bůh neexistuje, ale je jinak shovívavá vůči těm, kdo si myslí, že existuje. Nebyla ani agnostičkou, která by poctivě přiznala, že neví, zda Bůh existuje či neexistuje. Byla posedlá Bohem v tom smyslu, že vedla proti Němu – a Jeho existenci – válku. Ale tady je její první intelektuální problém: rozumem nelze nijak dokázat, že Bůh neexistuje.

Za druhé, domnívala se, že rozum a náboženská víra jsou v nutném konfliktu. Ve skutečnosti jsou v konfliktu jen potenciálním. Zajisté, některé víry – muslimská, komunistická, nacistická, kani-balská – jsou evidentně proti rozumu. Ale některé víry – židovská, křesťanská – nejsou nutně proti rozumu, nýbrž jsou k němu komplementární. Nepopírají nic z rozumu, jen k němu doplňují jakožto pravdivé to, co rozum sám o sobě není schopen ani potvrdit, ani vyvrátit.

Za třetí, rozum sám je schopen nahlédnout silné indicie, že židovsko-křesťanský pohled na člověka jakožto Bohem stvořenou bytost je rozumný a pravdivý. Jak to? Následovně: Především, pokud by člověk neměl rozum a svobodnou vůli (a Ayn Randová i katolické křesťanství se shodují v tom, že člověk rozum a svobodnou vůli má), pak by byl bytostí determinovanou – determinovanou ke svým názorům i skutkům. Pak by možnost poznání rozumem neexistovala.

Pokud však člověk má rozum i svobodnou vůli (je racionální a volní bytostí), pak není bytostí determinovanou. Pokud by však byl člověk pouze a plně materiální bytostí, jak tvrdí všechny materialismy (marxismus, darwinismus, i Ayn Randová), podléhal by světu fyzikální kauzality a byl by determinovanou bytostí. Pak by ale nemohl mít rozum jakožto nástroj skutečného poznání, a ani svobodnou vůli. Filosofie Ayn Randové je zde ve slepé uličce. Postuluje, že člověk má zároveň rozum a svobodnou vůli, a zároveň je plně materiální bytostí. Obojí ale není možné zároveň.

Aby bylo možné zachovat (pravdivý) koncept člověka, který zastávala i Ayn Randová, totiž že člověk je racionální a volní tvor, je nutné uznat, že člověk není pouze materiální, nýbrž že je materiálně-duchovní bytostí. Jako bytost duchovní je schopen poznávat objektivní, tj. univerzální a absolutní, metadějinnou pravdu – pravdu transcendentní. Pravdu o tom, co je spravedlnost. Právě rozumová znalost pravdy a fakt svobodné vůle umožňují – a zároveň zavazují – člověka k morálce: k jednání podle toho, co rozum nahlíží jako mravně správné.

Nahlédnutí faktu, že člověk není jen materiální, nýbrž materiálně-duchovní bytostí, evokuje existenci čistě duchovní, inteligentní Bytosti, která rozum člověka i objektivní standardy toho, co je správné, stvořila.

Za čtvrté, má-li člověk rozum a svobodnou vůli, tyto dvě kvality jej odlišují od zvířat, rostlin, hub i neživých předmětů. Díky těmto kvalitám má člověk jakožto člověk – každý člověk – vnitřní důstojnost a hodnotu. Člověk jako takový je hodnotou samou o sobě. Každý člověk, i pro nás totálně neznámý – např. oběť tsunami v Asii. (Pouze poznamenám, že toto humanistické, racionalistické, až osvícenské tvrzení má svou analogii v židovsko-křesťanské teologii, která postulují, že člověk byl stvořen k obrazu Božímu, obdařen nesmrtelnou duší, pro jejíž spásu se Bůh obětoval na kříži. Zajisté takový tvor má nesmírnou inherentní hodnotu!)

Je-li ale člověk hodnotou samou o sobě, je zajisté správné něco dobrého pro něj udělat; rozhodně to není nesprávné. I pro člověka nám neznámého – např. onu oběť tsunami. Tedy dobrovolná (nikoli státem vynucovaná) charitativní pomoc lidem je dobrem v principu. Pak ale celá „etická“ teorie Ayn Randové o mravním dobru egoismu, ba co víc, o mravním zlu altruismu, je absurdní a objektivně mylná.

Nepříjatelná degradace náboženství

Za páté, glorifikace egoismu Ayn Randovou je zhoubná pro svobodnou společnost, pokud je ohrožena vnitřně nesvobodnou, tyranskou, totalitní mocností. Zajisté, Randová by řekla, že když jsou svobodní racionální lidé napadeni tyranií, bylo by neracionální a proti životu smířit se s otroctvím. A v tom má pravdu. Podle ní

by tedy svobodní lidé zatlačeni ke zdi raději měli bojovat a riskovat svou smrt, než se smířit s otroctvím – a k tomu jí tleskám. Ale co lidé, kteří osobně nejsou přitlačeni ke zdi s volbou buď boj a možná smrt, anebo otroctví, nýbrž kteří mají možnost emigrace, např. na Tahiti?

Její „etická“ teorie egoismu sugeruje, že pro člověka je racionálnější emigrovat do klidu a pohody a dožít v dostatku a blahobytu, než riskovat – a případně obětovat – svůj život v boji za svobodu (má-li onen člověk možnost úniku, emigrace). Jenomže kdyby takhle přemýšleli všichni, svobodné společnosti by se i před tou nejmenší hrozbou tyranie „vylidnily“, a tak *de facto* kapitulovaly bez boje. Tyranie by se šířila.

Naopak, pro přežití svobodných společností je mnohem užitečnější židovsko-křesťanská koncepce člověka jakožto bytosti povoláné k transcendentním cílům, s možností života věčného (posmrtného) a s mravní povinností dobrovolně dělat to, co je správné. Rozhodně je správné bránit svobodu a odporovat tyranům. A když přitom zemřeme? Tak zemřeme, není to ta největší tragédie. Existence člověka, jeho vědomí, nekončí jeho smrtí.

Za šesté, chci stoupence Ayn Randové upozornit na jeden praktický paradox: vy milujete svobodu, kapitalismus, a nenávidíte tyrany, např. islámské teroristy. A nyní se podívejte: těmi částmi Západu, které vy – i já – považujete za nejvíce hanebné, neboť jsou socialistické doma a praktikující appeasement vůči vrahům, teroristům, a tyranům v zahraničí – jsou západní Evropa a „modrá“, Kerryho Amerika (severovýchod a tichomořské pobřeží USA).

Naopak, tou částí Západu, které podle vás – i mě – vyznává správné a racionální politické hodnoty, tj. žádný socialismus doma, nýbrž svobodu a kapitalismus, a zároveň žádný pacifistický appeasement tyranů a teroristů v zahraničí, nýbrž boj proti nim, je „červená“ Amerika Bushe, tj. Jih, Středozápad a Západu USA. A přitom: socialistická a pacifistická část Západu je sekularizovaná a sekulární, přičemž svobodná a svobodmilovná část Západu je židovsko-křesťanská! Nepřekvapuje vás, že ti, kdo mají podle vás ty správné politické názory, jsou lidé religiózní, zatímco ti, kdo mají podle vás špatné politické názory, jsou sekularizovaní?

Nemělo by to být podle vaší teorie naopak? A pokud to není naopak, není někde chyba ve vaší teorii?

Ačkoli křesťanští voliči George W. Bushe na Jihu, Středozápadu a Západu USA nevyznávají darwinistickou teorii vzniku člověka z opice, neboť vyznávají židovsko-křesťanskou teorii vzniku člověka z Boha, totiž Bohem, přeci se ve svých životech minimálně v jednom ohledu chovají racionálně a – smím-li tak říci – darwinisticky: mají děti. To je prvním zákonem darwinismu a přežití: mít děti a mít jich dost. Jen tak daná populace přežije. Ale co vidíme: sekularizovaná levicová Evropa i sekularizovaná levicová Kerryho Amerika má nízkou porodnost. Vymírá. Sama se časem v populaci zredukuje, až se z ní může eliminovat.

Na druhou stranu z hlediska přežití druhu se racionálně chovají ti religiózní: mají děti, reprodukují se a jejich procentuální zastoupení v důsledku toho v populaci roste. Při dnešních demografických trendech volební a voličský význam „červené“ konzervativní Ameriky bude stoupat a význam „modré“ levicové Ameriky klesat. Budoucnost patří mnohodětným, totiž religiosním, nikoli bezdětným, totiž sekularizovaným. Kdo je tedy v dlouhodobé perspektivě racionální: sekularizovaní, nebo religiosní?

Otázkou jen je, jakého vyznání ti religiózní budou. V Americe zřejmě křesťanského, proto tam svoboda bude. V Evropě – vzhledem k demografickým trendům – zřejmě muslimského, proto tady svoboda asi nebude. Zajisté, mnozí židé a křesťané v minulosti byli odpůrci svobody, to není nutné popírat. Ale dnes to není případem jejich většiny – jakož i většiny jejich hlavních církví. Příspěvky svobodě – a upřímná láska ke svobodě – takových křesťanů, jako byli Alexis de Tocqueville a lord Acton v minulosti, či Michael Novak a Ronald Reagan v současnosti, jsou nesporné.

Varianta nietzscheovské filozofie

Za sedmé, filosofie Ayn Randové byla variantou nietscheovské filosofie, alespoň pokud jde o její ideál člověka. Je jím Superman, nadčlověk, novodobý Prométheus. Ideál člověka Ayn Randové byl některými jejími kritiky přirovnáván k ideálu člověka nacistů a komunistů. To je v jednom smyslu nefér, Randová byla přítelkyní svobody (byť naivní a nerozumnou) a nikoli tyranie; byla proti

nespravedlivému, nelegitimnímu agresivnímu násilí proti lidem, kteří nikomu jinému neublížili. Ale její člověk byl utopický a nepodobný reálným lidským bytostem.

Byl to onen nadčlověk, Superman, v tom smyslu podobný árijskému nadčlověku nacistů či stachanovskému budovateli komunistů. John Galt, hrdina knihy *Atlas Shrugged*, je postavou doslova kristovskou. Nový Kristus. Všechny její kladné postavy jsou krásné, fyzicky krásné, inteligentní a dobré. Zlé postavy jsou neschopné. To je velmi dětinské, v reálném světě to tak nechodí. Častokrát ti zlí jsou krásní a dokonalí, zatímco ti dobří jsou oškliví či slabí.

Felix Dzeržinský, zakladatel sovětské Čeky (předchůdkyně GPU, NKVD a KGB), byl vysoký, impozantní, asketický, inteligentní muž. Zároveň velmi zlý muž. Reinhard Heydrich byl vysoký, krásný, blondatý, modrooký, přísný, všestranně – hudebně i sportovně – nadaný muž, dokonalý to „nordický bůh pomsty“. Zároveň velmi zlý. Winston Churchill, na druhé straně, byl malý, tlustý, ošklivý skřet. Zachránil v Evropě svobodu.

Ayn Randová oplývala naivními, dětinskými iluzemi o nových lidech, Prométheích, dokonalých, soběstačných. Přitom nikdo není absolutně soběstačný. Každý z nás někdy potřebuje od někoho pomoc. A taky milost, slitování a odpuštění. Podle mě nejlepším zamítnutím všech nietscheovských fantazií o nadčlověku není otevřeně filosofické dílo, nýbrž dílo filosofické skryté: Povídky otce Browna od Gilberta K. Chestertona. Každému vřele doporučuji. Je to skvělé a napínavé čtení. Máte-li rádi Sherlocka Holmese či slečnu Marpleovou, otce Browna budete milovat.

Nepochopení Ameriky

Konečně, za osmé, uvedl jsem, že Ayn Randová nikdy skutečně nepochopila Ameriku; to, co udělalo Amerikou svobodnou a velkou. Co ji tedy udělalo svobodnou a velkou? Ten fakt, že byla společností zároveň svobodnou i ctnostnou. Že byla založena na mínění, podle něhož svoboda je cílem politického a společenského řádu, zatímco ctnosti jsou cílem – a správným obsahem – života lidí.

Klíčem k pochopení Ameriky je ctnost ve svobodě, nikoli ctnost bez svobody, ani svoboda bez ctnosti, nýbrž obojí zároveň.

Stará Evropa byla nesvobodná a autoritářská, státy hodlaly lidi ke ctnostem přinutit. To však nelze, ctnost je plodem dobře uplatněné svobody. Lidi nelze státní mocí přinutit ke ctnostem, učinit je ctnostnými. Lze je státní mocí učinit jen méně svobodnými. Pokud lidé dělají něco z donucení, nejsou ctnostní. Ctnostní jsou tehdy, když dobré věci dělají dobrovolně, sami, a pro jejich dobro samo. „Charakter je to, co člověk dělá, když se na něj nikdo nedívá“ – říká jedno americké (a křesťanské) rčení.

Američané utekli před starou autoritářskou Evropou za svobodou. Ale svoboda, aby se udržela a uchránila, si vyžaduje lidi ctnostné. Tak ctnostné, že například nekradou. Neporušují vlastnická práva druhých. A nekradou ani prostřednictvím legalizované krádeže, tj. konfiskatorního a redistributivního zdanění. Nejsou socialisty. Zároveň jsou ctnostní i v tom, že svobodu brání proti jejím nepřítelům, bojují – riskují a případně i obětují své životy v zápasu – proti tyranům a totalitářům. Kdyby ctnostní nebyli, kdyby k obraně svobody ochotní nebyli, přestali by být svobodnými. Stali by se otroky.

To je paradox ctnosti ve svobodě: ctnostným může být člověk jen svobodně, na základě svého rozhodnutí, nikoli z donucení. Ale svobodný režim, aby vznikl, ubránil se a přetrval, si vyžaduje lidi ctnostné. Žádní jiní si svobodu neudrží.

Stará Evropa byla autoritářská a chtěla lidi donutit (marně) být ctnostnými. Evropa nová, postmoderní, říká, že je svobodná, a na ctnosti kašle, či se jim dokonce vysmívá. Ale pak dlouhodobě, či skutečně, svobodná být nemůže. Je socialistická. A v důsledku svého pacifismu – neochoty svobodu bránit – ji snadno může ztratit ve prospěch vnějšího či vnitřního nepřítele svobody.

Amerika byla – a dodnes konzervativní Amerika Bushova je – opakem obou: ani autoritářské donucování bez svobody, ani „svoboda“ bez ctností. Je daná a definovaná ctností ve svobodě. Příkladem toho bylo Alamo. V této texaské pevnůstce, bývalé františkánské misii, se opevnili texaští bojovníci za svobodu – plukovník Travis, Davy Crockett, David Bowie a další. Mohli odejít, utéci před přesilou generála (mexického diktátora) Santa Anny. Oni však dobrovolně zůstali, aby jeho postup zpomalili a umožnili tak veliteli Texasanů, Samu Houstonovi, zformovat své jednotky.

Všichni do jednoho padli. Ale díky jejich oběti byl Santa Anna na kritickou dobu zpomalen, Sam Houston své jednotky zformoval, tábor Santa Anny vychutnávající svou odpolední siestu přepadl a diktátora zajal. Ten se vykoupil ze zajetí svobodou pro Texas. To vše by však nebylo možné bez dobrovolné oběti obránců Alama. Díky jejich ctnosti, díky jejich svobodné oběti pro svobodu, není Texas nyní zaplivanou provincií despotické, zkorumpované země jménem Mexiko, nýbrž svobodnou a prosperující republikou ve svobodné Unii jménem Spojené státy americké, nejmocnější to země světa.

To je skutečnost, kterou Ayn Randová nikdy nepochopila. Správně nahlížela na Ameriku jako na zemi z hlediska svobody zaslíbenou; ona však v ní byla falešným prorokem. Kdyby se Američané řídili jejími radami, Amerika by dlouhodobě svobodnou a velkou nebyla.

B

Doplňkové texty

Kdo je Ayn Randová?

Michael Hynšt

Galtův Institut

Filozofka a spisovatelka Ayn Randová není někým, jehož myšlenky i osud byste mohli s mávnutím ruky přejít, aniž by se vás vnitřně dotkly. Myšlenky Ayn Randové jsou i dnes značně radikální, což jim neubírá na půvabu, ani na důležitosti. Randová nebrala život jako náhodnou procházku a podle toho ho také žila s vášní sobě vlastní.

Ayn Randová se narodila 2. února 1905 v ruském Petrohradu jako Alisa Rosenbaumová. Ve svých osmi letech poznala ve francouzském comicsu pro děti svého literárního hrdinu. Tento hrdina ve své podstatě nápadně připomíná Vikinga, o kterém píše ve svém románu *We The Living*: „Viking, který nikdy nehleděl dále než byl hrot jeho meče, ale pro hrot jeho meče neexistovalo hranice.“¹ O rok později, tedy ve svých devíti letech, se rozhodla, že se stane spisovatelkou. Nikdy nesdílela ruský mysticismus a kolektivismus. Dalo by se říci, že Randová se cítila být individualistou již od dětství. Mezi spisovatele, kteří na ni měli vliv, patřil především Victor Hugo, kterého obdivovala nejen pro jeho styl, ale také pro to, jak dokázal ve svých dílech portrétovat člověka, jeho velikost a úctu k němu. O Hugových románech tvrdila, že jí dávají pocit jako když vstupuje do katedrály.² Mezi filozofy, kteří ji nejvíce inspirovali by měl být na prvním místě zmíněn Aristoteles, kterého objevila, když studovala gymnázium. Ačkoliv s mnohým v Aristotelově filozofii nesouhlasila, jeho celkový přínos pro filozofii pokládala za obrovský.

V roce 1917 byla svědkem bolševické revoluce, kterou od počátku odsuzovala. Vítězství komunistů přinutilo její rodinu odejít

1) Rand, Ayn: *We the Living*, Signet, 1996, str. 49

2) Citát zazněl ve filmu Michaela Paxtona: *Ayn Rand – A Sense of Life* (1998), který byl nominovaný na Oscara

na Krym. Lékárna jejího otce v Petrohradě byla zkonfiskována. Když se s rodinou vrátila z Krymu zpět do Petrohradu, začala studovat historii a filozofii na Petrohradské státní univerzitě. V roce 1924 svá studia dokončila již na Leningradské státní univerzitě a inspirovaná západními filmy začala studovat scenáristiku na Státním institutu kinematografie.

V roce 1925 obdržela povolení navštívit své příbuzné ve Spojených státech amerických. USA pak již nikdy neopustila. Zpočátku žila u svých příbuzných v Chicagu. Když jí bylo prodlouženo vízum, odešla do Hollywoodu. V Hollywoodu si jí všiml režisér Cecil B. DeMille, když stála u bran jeho studia a nabídl jí práci nejprve v komparsu a posléze práci scenáristky. Na Cecil B. DeMillově filmu *King of Kings* potkává Ayn Randová herce jménem Frank O'Connor, kterého si v roce 1929 bere za muže a jejich manželství přetrvává až do smrti Franka O'Connora o padesát let později.

Vystřídala mnoho zaměstnání, pracovala např. v oddělení ošacení nebo jako servírka a měla často hluboko do kapsy. V roce 1932 prodala svůj scénář *Red Pawn* firmě Universal Picture a její hra *Night of January 16th* se začala hrát na Broadwayi.

Její první román *We the Living* dopsala roku 1934, ale dočkal se svého vydání až v roce 1936. *We the Living* je románem značně autobiografickým. Odehrává se v Petrohradě v době počátku komunistického režimu, tedy v čase a místě, které Ayn Randová velmi dobře znala. Ve své předmluvě k *We the Living*, Ayn Randová píše, že podstata tématu knihy by se dala shrnout do slov jedné z vedlejších postav, Iriny, dívky, která je poslána na Sibiř a je si vědoma toho, že se již nikdy nevrátí: „Je něco, čemu bych chtěla rozumět a nemyslím si, že to může někdo vysvětlit. Máš svůj život. Začneš ho a cítíš, že je něčím tak vzácným a neobyčejným. Je tak krásným, že je jako posvátný poklad. A najednou skončí a nikomu to nevadí. Není to proto, že by byli lhostejní, jenom nevědí, oni neví, co ten můj poklad znamená, a přitom je to něco, čemu by měli rozumět. Sama tomu nerozumím, ale je to něco, co by mělo být chápáno námi všemi. Jenom co je to? Co?“³ Román *We The Living* byl za druhé světové války zfilmován ve fašistické Itálii, kde jej zprvu

povolili, protože je antikomunistický, a potom jej zakázali, protože poznali, že není namířen jen proti komunismu, ale proti jakémukoliv státní tyranii, včetně fašismu.

Jedenáct let před Orwellovou fikcí 1984 vychází v Anglii v roce 1938 kniha Ayn Randové *Anthem*. *Anthem* je fikcí zasazenou do budoucnosti; budoucnosti, která je tak zkolektivizovaná, že ze světa vymizelo slovo já. Lidé o sobě mluví jako o my, místo jmen lidí se používají čísla, např. hrdina *Anthemu* se jmenuje Rovnost 7-2521, technologie jsou na primitivní úrovni. *Anthem* je o člověku, který slovo „já“ znovu objeví: „Já nejsem ani nepřitelem ani přítelem mých bratrů, ale tím, co si ode mne každý zaslouží. A aby získali mou lásku, musí mí bratři udělat více než se jen narodit. Nedávám svou lásku bez rozmyslu, ani ji nedávám náhodnému kolemjdoucímu, který o ni žádá. Uctívám lidi svou láskou. Úcta je však věcí, která se nejprve musí získat. Budu si mezi lidmi vybírat přátele, nikoliv otroky nebo otrokáře. A budu si vybírat ty, které budu chtít, a ty pak budu milovat a respektovat, nikoliv jim poroučet nebo je bezhlavě poslouchat.“⁴

Zásadní úspěch přinesl Ayn Randové až román *The Fountainhead* (česky vyšel jako *Zdroj*), na kterém Ayn Randová pracovala od roku 1935. Román vyšel až v roce 1943, poté, co byl odmítnut dvanácti nakladateli pro svou „přílišnou intelektuálnost“ nebo „přílišnou radikálnost“. Ayn Randová si tak svým způsobem prožívala osud hlavního hrdiny tohoto románu, architekta Howarda Roarka, který se odmítne podříditi iracionální společnosti a udělat kompromis. Ayn Randová také odmítala svůj román podle přání nakladatelů pozměnit. Tento její postoj, myslím, dobře vystihuje následující citát hlavní postavy *The Fountainhead*: „Mohl bych dodat, že se musím snažit postavit pro svého klienta ten nejpohodlnější, nepraktičtější a nejkrásnější dům, jaký se postavit dá. Mohl bych dodat, že se musím snažit prodat mu to nejlepší, co ve mně je, a také naučit ho poznat, co je nejlepší. To všechno bych mohl dodat, ale neudělám to. Protože nechci stavět domy, abych někomu sloužil nebo pomáhal. Nechci stavět domy proto, abych získal klienty. Chci získat klienty, abych mohl stavět

3) Rand, Ayn: *We the Living*, Signet, 1996, str. 49

4) Rand, Ayn, *Anthem* in Objectivism Research CD ROM, Oliver Computing, 2004

5) Rand, Ayn: *Zdroj*, Berlet, 2000, ISBN 0-646-39832-6

domy.“⁶ Dva roky po svém vydání se *The Fountainhead* ocitá díky ústním doporučením na šesté příčce bestsellerů připravované The New York Times. O čtyři roky později je román zfilmován, s Gary Cooperem v roli Howarda Roarka; Ayn Randová filmu napsala scénář. V Howardu Roarkovi, hlavní postavě *The Fountainhead*, Randová poprvé nalézá vyjádření svého ideálního člověka, člověka jaký by měl a mohl být. Jeho protipólem je v románu postavu intelektuála Ellswortha M. Tooheyho, jehož charakter a motivy dobře ilustruje následující citát: „Budu řečnit o lidstvu a obecném prospěchu. Já jsem ten nejmenší sobec, jakého znáš..Mám ještě méně svobody než ty, jehož jsem dohnal k tomu, aby zaprodal svou duši. Ty jsi alespoň využil lidi ke svému vlastnímu prospěchu. Já pro sebe nechci nic. . Žádný osobní důvod nemám. Chci moc. Chci svůj svět budoucnosti. Ať všichni žijí pro všechny. Ať se všichni všem obětují a nikdo z toho nemá žádný prospěch. Ať všichni trpí a nikdo se neraduje. . Univerzální otroctví – dokonce bez důstojnosti otrokáře. Otročení otroctví. Velký kruh – a absolutní rovnost. Svět budoucnosti.“⁷

Jejím posledním románem, který je mnohými označován za její magnum opus je *Atlas Shrugged*. Randová ho psala téměř dvanáct let. *Atlas Shrugged*, který je rozsáhlým filozofickým románem, byl vydán v roce 1957. *Atlas Shrugged* vypráví o tom, co se stane se světem, když se jeho tvůrci, lidé nezávislého myšlení, rozhodnou stávkovat proti morálce sebeobětování. „Je pouze jeden typ lidí, kteří nikdy v historii lidstva nestávkovali..Ať se tedy svět dozví, co jsou zač, co dělají a co se stane, když odmítnou fungovat.“⁸ Hlavní hrdina románu, John Galt, se objevuje až v poslední třetině knihy, která také obsahuje zhruba šedesáti stránkovou prezentaci základních tezí filozofie Ayn Randové. *Atlas Shrugged* byl v roce 1991 vyhodnocen průzkumem klubu Kniha měsíce a Knihovny amerického kongresu jako kniha, která hned po Bibli nejvíce ovlivnila život Američanů.

Po románu *Atlas Shrugged* se Ayn Randová věnovala psaní článků, esejí a přednáškám o své filozofii, kterou ona sama nejprve na-

zývala „filozofie pro život na Zemi“ a později dostala název Objektivismus. Randová usilovala o aplikaci filozofických poznatků získaných indukci do každodenního života. Randová o sobě tvrdila: „Nejsem primárně obhájcem kapitalismu, ale egoismu; a nejsem primárně obhájcem egoismu, ale rozumu.“⁹

Její eseje byly vydány v tematicky oddělených knihách, z kterých bych jmenoval *The Virtue of Selfishness* (zabývá se etikou), *Capitalism: The Unknown Ideal* (zabývá se politikou), *For the New Intellectual* (obsahuje úryvky z děl Randové a stejnojmennou esej), *Philosophy: Who needs it* (obsahuje především filozofické eseje) nebo *The Romantic Manifesto* (obsahuje teorii estetiky Ayn Randové). Jedinou nebeletristickou knihou Ayn Randové je *Introduction to Objectivist Epistemology*, ve které představuje objektivistickou teorii tvorby pojmů.

Ayn Randová zemřela 6. 3. 1982 v New York City. Jejích knih bylo prodáno přes 20 milionů kopií. Ročně se jejich knih prodávají stovky tisíc kopií. Některé její práce byly vydány také posmrtně. Její filozofie si získává stále více příznivců a pomalu roste i její vliv na akademickou půdu. Ayn Randová v jednom ze svých dopisů z roku 1934 píše: „Věřím, že člověk vždy zůstane individualistou, aťsi je toho vědom či nikoliv. Chci mít za povinnost, aby si to uvědomil.“ Sto let od jejího narození můžeme s jistotou říci, že ve svém předsevzetí uspěla.

6) Rand, Ayn: Zdroj, Berlet, 2000, str. 27

7) Rand, Ayn: Zdroj, Berlet, 2000, str. 734

8) Rand, Ayn: *Atlas Shrugged* in Objectivism Research CD-ROM, Oliver Computing, 2004

9) Rand, Ayn: Brief Summary, The Objectivist, 1971 in Objectivist Research CD-ROM, Oliver Computing, 2004

Emfatická obhajoba liberálních hodnot

Ján Pavlík

vedoucí katedry filosofie VŠE v Praze

Takzvaný objektivismus, jehož iniciátorkou je americko-ruská autorka románů i filosofických pojednání Ayn Randová, vlastním jménem Rosenbaumová (1905–1982) a jehož bojovným představitelem v ČR je Jiří Kinkor, je učení, které prezentuje sebe sama jakožto konečnou a definitivní podobu filosofické legitimizace liberálních hodnot, přičemž se rozhodně distancuje jak od konzervativismu tak od libertarianismu.

V souladu s touto sebeinterpretací se objektivismus pasuje na zvěstovatele definitivního, jednou provždy uzavřeného poznání týkajícího se lidské podstaty (z níž vyvozuje zmíněné liberální hodnoty) a samotného procesu lidského poznávání, což vlastně implikuje, že objektivisté se domnívají, že jsou vlastníky absolutní pravdy.

Sektářský dogmatismus

Sama Randová prohlásila, že pro její učení platí princip „*all or nothing*“, tedy že buď platí každá věta její nauky, nebo vůbec nic, a její nejvěrnější následovníci (tzv. randisté) proto nepřipouštějí v její filosofii jakékoliv dílčí změny. Cílem zastánců objektivismu je převést jejich doktrínu do politické praxe, od čehož si slibují definitivní „nápravu věcí lidských“. Objektivismus (zvláště v pojetí ortodoxních randistů) se tak ukazuje jako sektářský dogmatismus mesianistického typu.

Emfatická obhajoba liberálních hodnot (spojená s důrazem na význam filosofie pro tuto obhajobu), tak jak ji podává Randová a u nás její učedník Kinkor, může nicméně budit na první pohled jisté sympatie – ovšem výhradně u lidí, jimž z různých důvodů schází elementární filosofická průprava. Jde zejména o lidi, kteří

zcela oprávněně očekávají od filosofie racionální jistoty a v tomto svém očekávání zažívají neustálá zklamání, když se (hlavně prostřednictvím masmédií) setkávají se subjektivistickým relativismem tzv. postmoderní filosofie, pro niž nelze najít přesnější charakteristiku než jakou poskytuje vžitý termín „*mentacidium*“ (= vražda rozumu); tito lidé ovšem netuší, že v objektivismu nenalézají kýženou racionální filosofii, nýbrž primitivní formu simplifikujícího eklekticismu rafinovaně zahalenou do tautologických formulek formální logiky.

Následující kritické poznámky k hlavním tezím objektivismu se zaměřují především na ty aspekty tohoto učení, z nichž nejflagrantněji vysvítá jeho doktrinální charakter jakož i jeho domyšlivá ignorance vůči výsledkům dvoutisícileté myšlenkové práce evropské filosofie. Jde pouze o předběžnou kritiku reagující na výklad objektivismu v knize Jiřího Kinkora *Trh a stát. K čemu potřebujeme filosofii* (nakl. Svoboda, Praha 1996); krátké shrnutí hlavních tezí objektivistické doktríny, jež předchází samotným kritickým poznámkám, odkazuje souhrnně ke str. 5–59 této knihy.

Předběžná kritika by zajisté měla pokračovat fundamentálnější rozbořem pramenů objektivistické doktríny, k nimž patří publikace A. Randové *Introduction to Objectivist Epistemology* a L. Peikoffa *Objectivism: The Philosophy of Ayn Rand*. Čtenáře, který by se zajímal o kritické posouzení některých dalších aspektů objektivistické doktríny, (zejména ve vztahu k teorii pravdy a v širším kontextu problematiky filosofické legitimizace liberálních hodnot) odkazují na svou přednášku „*Filosofie a liberalismus*“¹

Je filosofie v úpadku?

Doktrína „objektivismu“ Ayn Randové (jak ji podává J. Kinkor) má znamenat renesanci filosofie po staletích úpadku. Tvzení o „renesanci“ filosofie implikuje, že všichni filosofové – podle Kinkora alespoň po dobu posledních dvě stě let – produkovali a dodnes produkují hluboce mylné filosofie.

1) (in: *PRAVÝ ÚHEL. Časopis pro konzervativní a liberální myšlení – zpravodaj Mladých konzervativců*, březen 1997, str. 2–5; publikována také v E-LOGOS – <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/index.htm>).

Pokud se ten, kdo toto vážně tvrdí, nechce stavět do pozice hypergeniálního zvěstovatele absolutní pravdy, při jejímž hledání ztroskotali takoví velikáni evropských kulturních dějin jako Platón, Aristoteles, sv. Tomáš, Descartes, Kant, Hegel, Husserl, Hayek, Popper atd. (a nechce pouze klást svá tvrzení proti jejich tvrzením), musí prokázat, že se mylili zákonitě, tj. že se v jejich duchovní produkci projevíly ontologické či epistemologické bariéry, které nutně vedly k selhání jejich úsilí. Dále musí prokázat (podobně jako Hegel či nejnověji Heidegger nebo Fukuyama), že jeho vlastní prozření bylo také zákonitě determinováno pohybem samotné reality a nespočívá pouze v nahodilém výskytu jedince s výjimečnými intelektuálními kvalitami.

Zdroj úpadkových tendencí vidí Kinkor ve filosofii, která se šířila z německých univerzit, přičemž zpochybňovala lidský rozum. To je však zásadní omyl: německá klasická filosofie jako celek nezpochybňovala lidský rozum (jenom v Kantově případě šlo o stanovení hranic působnosti rozumu); naopak, dominujícím trendem pokantovské německé filosofie byla Hegelova filosofie, která na základě koncepce, podle níž je prazákladem reality rozum, hlásala plnou poznatelnost reality (výjimkou jsou u Hegera pouze některé nahodilé aspekty přírodního konkrétna); to později našlo svůj výraz také v analogické Leninově tezi o poznatelnosti světa.

Lékem na úpadek filosofie a z něho rezultujícího úpadku společnosti má být podle Kinkora „racionální filosofie“ – objektivismus A. Randové. S tím související Kinkorovo tvrzení, že „racionální společnost může vzniknout jen z racionální filosofie“ je ovšem přímo explicitním vyjádřením Hayekem potíraného konstruktivistického racionalismu, který byl filosoficko-politickým krédem jak Marxe (jenž chtěl „zfilosofičtit svět“), tak Lenina. Kinkor si patrně neuvědomuje, že teze o možnosti vzniku racionální společnosti z racionální filosofie je východiskem všech sociálních utopií počínaje Platónem a všech podob sociálního inženýrství. Jestliže se na jiném místě o sociálních utopiích a sociálním inženýrství vyjadřuje kriticky, neznamená to nic jiného, než že se ocitá v hlubokém rozporu sám se sebou.

Dlužno poznamenat, že u Hegela, který sice chápal filosofii jako nejdokonalejší způsob sebeuskutečnění absolutna, se konstruktivistický racionalismus nevyskytuje. Jsa poučen A. Smithem, Hegel

dobře věděl o existenci fenoménu nazvaného později „spontánní řád“, přičemž si byl vědom toho, že společnost nelze vybudovat na bázi filosofického rozumu. Pro objasnění jeho způsobu kritiky konstruktivistického racionalismu je zde užitečné uvést jeho slavnou pasáž o „Minervině sově“:

„Abych ještě řekl několik slov o *poučování*, jak má svět být, tak k tomu filosofie stejně přichází vždy příliš pozdě. Jako *myšlenka* světa se objevuje teprve v době, kdy už skutečnost dovršila proces svého tvoření a učinila se hotovým faktem. To, co učí pojem, ukazují nutně rovněž dějiny, že teprve ve zralosti skutečnosti se oproti reálnu objevuje ideálno, které si tentýž svět, uchopený v jeho substanci, buduje do tvaru intelektuální říše. Jestliže filosofie maluje svou šed' v šedi, pak již zestárla jedna podoba života a šedi v šedi ji nelze omladit, nýbrž jen poznat; teprve s počínajícím soumrakem vzlétá sova Minervina.²

Pseudometafyzická logika

Východiskem této doktríny je tvrzení, že existuje tzv. metafyzická realita nezávislá na naší vůli. Realita se člení na metafyzické entity či objekty, které se vyznačují metafyzickou identitou. Identita je blíže určena jednak jako totožnost věci se sebou ($A = A$), jednak jako nezměnitelná povaha dané entity nebo také soubor atributů nezbytných k její existenci. Nezměnitelnost metafyzických entit (čili jejich identita) znamená, že „objekty reality nelze měnit na objekty jiné“ (jako příklad neměnnosti zde J. Kinkor uvádí přírodní zákon a dovozuje, že přírodu můžeme měnit jen tehdy, když respektujeme neměnnost přírodního zákona).

V konceptu „identity“ u Randové-Kinkora jde o typický případ projekce identity myšlenkového obsahu do věci samé. To znamená, že se zde opakuje platónsko-aristotelský styl filosofování, ovšem s tím rozdílem, že aristotelská podstata (jíž odpovídá „identita“ u Randové), není smyslově poznatelná. Aristotelismus skutečně tvrdí neměnnost podstat jakožto přirozených (např. biologických) druhů jsoucna, nikdy však netvrdí neměnnost „objektů“,

což je vyložený nesmysl. Koncept neměnnosti druhů byl však v novověku vyvrácen Darwinovým evolucionismem.

Identita metafyzických entit je poznatelná čili v terminologii A. Randové identifikovatelná. Identifikace metafyzické reality se uskutečňuje na základě smyslového ústrojí. Vjemové poznání – získané smyslovým ústrojím a jako takové nezávislé na naší vůli – je právě z tohoto důvodu nezbytně (axiomaticky) platné, je absolutní referenční bází či standardem, který je kritériem správnosti a východiskem pojmového poznání. (Vjem jako produkt smyslového vnímání je součástí metafyzické čili nezměnitelné reality.)

Lze však různým způsobem prokázat, že smyslové danosti nejsou absolutní referenční bází našeho poznání. Právě naopak – existuje mnoho argumentů pro subjektivnost a relativitu smyslového poznání, stačí jmenovat pouze Descartův argument souvislého snu, fakt existence smyslových klamů a experimentálně potvrzený fenomén apercepce, v němž se ukazuje, že smyslová materie je vybírána a formována inherentními konceptuálními resp. endoceptuálními schémata naší mysli. Tvrzení o absolutním charakteru smyslového poznání principiálně znemožňuje rozlišit mezi skutečností a zdáním, mezi realitou a halucinací, mezi počitky „přirozeně“ vzniklými a počitky vyvolanými experimentálním drážděním mozkové kůry.

Čisté smyslové poznání (zbavené apercepční vrstvy) je z důvodu nemožnosti přímého smyslového uchopení nitra jiného člověka intersubjektivně nesrovnatelné. Poznání, jak je chápe většina teoretiků a metodologů vědy, je vlastně procesem objektivace, tj. překonáváním subjektivního a relativního charakteru smyslových daností na základě konstituce intersubjektivně platných pojmů.

Kromě toho je nejvýše protismyslné spojovat smyslové poznání s identifikací čili s uchopováním metafyzické identity. Již abeceda filosofického myšlení, známa již starým Řekům, praví, že ve smyslovém poznání se nám zjevuje pouze herakleitovský tok (*Pantha Rei*) neustále se měnících bezprostředních daností, a že je tudíž jako takové principiálně neschopné uchopit bezprostředně nezjevnou identitu věci se sebou, jejíž poznání je vyhrazeno rozumu. O tom, že Kinkorovi ostatně není zcela jasný charakter smyslového poznání, svědčí i jeho formulace, že pojem má být logic-

2) (G. W. F. Hegel, *Základy filosofie práva*, WW 7, 35n.)

ky odvozen z vnímané reality, což je neudržitelné tvrzení; logicky lze totiž pojem odvodit pouze z jiného pojmu.

Argument souvislého snu

V žádném případě nelze obecně tvrdit, že pojem je výsledkem volního procesu. Obecné pojmy přirozeného předvědeckého jazyka (tj. obecné významy všech slov s výjimkou vlastních jmen) se v souladu s pojetím jazyka jako spontánního řádu konstituovaly nezávisle na lidské vůli. Opačné stanovisko by implikovalo, že člověk uvědoměle a záměrně vytvořil jazyk, že tedy byl člověkem v předřečovém stadiu svého vývoje, což je zřejmý nonsens. Sám J. Locke, od něhož pochází sensualistická teorie tvorby pojmů ze smyslových počitků, se snažil vyhnout nesmyslné implikaci o volní tvorbě pojmů koncepcí asociativních zákonů, na jejichž základě se zákonitě, tj. nezávisle na naší vůli, sdružuje znak a význam.

Existuje ovšem třída pojmů, které vznikly za přispění volní aktivity – jsou to pojmy novověkých empirických věd. Avšak i tyto pojmy vznikly a vznikají prostřednictvím kritického zpřesňování a reinterpretace spontánně vzniklého materiálu přirozeného jazyka, jakož i novými kombinacemi významu předvědeckých pojmů. Domněnka, že by člověk mohl uvědoměle a záměrně vytvořit svůj jazyk (tj. převážnou většinu obecných pojmů), vznikla chybnou aplikací metod konstituce vědeckých pojmů na problém původu jazyka. Kromě toho platí, že konstituce vědeckých pojmů směřuje k objektivaci, k překonání subjektivity a relativity smyslových daností, a že tato cesta k objektivaci má podobu myšlenkového řádu čili jisté duchovní zákonnosti; zdůrazňovat v tomto kontextu právě volní aspekt je přinejmenším zavádějící.

Jiří Kinkor v souladu s typicky sofistickými metodami objektivistické eristiky považuje Descartův argument souvislého snu za případ tzv. *Stolen Concept Fallacy* čili klamu „ukradeného pojmu“ (objektivisty prezentován in: *The Objectivist Newsletter*, January 1963), který spočívá v tom, že používáme určitý pojem, přičemž ignorujeme nebo popíráme platnost jiných pojmů, na nichž používáný pojem logicky nebo geneticky závisí.

Např. Proudhonovo tvrzení „veškeré vlastnictví je krádež“ je takový klam, protože pojem „krádež“ má platnost jenom jako

protiklad k pojmu „(legální) vlastnictví“ (krádež je nelegální uzmutí toho, co je vlastněno legálně), a tudíž onen druhý pojem je v prvním implicity přítomen; negace pojmu „vlastnictví“ v citovaném výroku tudíž nebere v úvahu předchozí rozlišení vlastnictví a krádeže, které tak i přes negující smysl výroku zůstává v pojmu „krádež“ jakožto součástí výroku implicitně obsaženo.

V argumentu souvislého snu Descartes prokazuje, že předfilosofické či naivně-realistické rozlišení snu a reality se zakládá pouze na vágních vnějších příznacích (souvislost versus nesouvislost, příp. svědectví druhých osob, že daný subjekt spal a že to, co se mu zjevilo během jeho spánku a co on pokládá za realitu, je pouhý sen), nikoliv však na podstatných rozdílech imanentních prožitkových charakteristik snové a „bdělé“ zkušenosti.

Descartes neklade prostou rovnici „život je sen“, jako je tomu ve známé Calderónově hře, nýbrž určuje předchozí rozlišení snu a reality jako vnějškové a nepodstatné, což mělo v pravém slova smyslu revoluční důsledky pro filosofii i rozvoje speciálních věd. Je třeba zmínit, že úsilí o protiargumentaci vůči Descartovu argumentu prostřednictvím klamu „ukradeného pojmu“ lze nalézt i v heideggerovské verzi fenomenologie; také tam však představuje nejslabší místo celé teoretické koncepce, a to i přes skutečnost, že na rozdíl od objektivismu rozpracovala fenomenologie velmi precizně ontologii přirozeného (předvědeckého) světa a že ve své snaze vyhnout se absurdním důsledkům teze, že obecné pojmy vznikají abstrakcí z vjemů, rozvinula přínosnou koncepci zření podstat.

Ukazuje se, že v nelegitimním objektivistickém způsobu užití má klam „ukradeného pojmu“ sloužit jako jakási břitva, která má „odříznout“ veškerou racionální kritiku vágních rozlišení předvědeckého jazyka, jakož i kritiku naivního realismu, který je jeho primitivním teoretickým pendantem. Je tudíž zaměřen proti filosofii jako takové, která se ve svých počátcích ustavila právě v podobě racionálního kriticismu předfilosofických představ, a v širším kontextu i proti jakékoliv koncepci kvalitativního vývoje lidského poznání.

Kdyby se byla v dějinách lidského poznání kontraargumentace zmíněným klamem po způsobu objektivistů uplatňovala důsled-

ně, byli bychom nuceni stále věřit, že Slunce se točí kolem Země, protože v naivním významu slova „Slunce“ je implicitně obsaženo, že je tím, co se pohybuje nahoře na obloze na rozdíl od nehybné Země, kterou máme dole pod nohama. Objektivisté (kteří nejsou jeho objeviteli) ho zařadili do svého sofistického arzenálu zejména proto, že jim pomáhá konzervovat učení jejich mistrů v podobě fixní naivně-realistické doktríny, domněle neohrožitelné žádnou kritikou.

Vulgární empirismus

Chybná a mnohokrát vyvrácená (kromě jiných i Kantem a Husserlem) teorie vzniku obecných pojmů cestou abstrakce prováděné na smyslové materii, jejímž atributem je jednotlivost, pochází také od J. Locka. Vznikla jako jistý typ reflexe některých postupů novověké vědy, v níž se člověk (také v důsledku zavedení takových nástrojů zkoumání jako mikroskop) dostal do styku se zkušenostními obsahy, které překračovaly horizont jeho přirozeného předvědeckého světa a jemu inherentní pojmové výbavy. Při klasifikaci těchto nových, neznámých zkušenostních obsahů musel vědec skutečně uplatnit abstrakci ve smyslu vyjímání společných znaků atd. Nicméně i v této situaci je proces abstrakce řízen v mysli již preexistujícími obecnými pojmy, což ovšem J. Locke ve své teorii abstrakce ignoroval.

„Renesance“ filosofie v podání Ayn Randové neznamena tedy nic jiného než snahu o znovuoživení některých prvků filosofie J. Locka v eklektickém spojení s některými redukovanými a dezinterpretovanými prvky aristotelského naivního realismu. Antikvárnost a naivnost lockovského sensualismu je zakryta novou a velmi zmatenou terminologií, v níž se užívá termínu „identita“ ve významu tradičního pojmu „podstata“ či „substance“, termínu „existence“ přibližně ve významu tradičního pojmu „bytí“ (ovšem jen v některých kontextech) atd.

K právoplatné renesanci Lockovy filosofie by bylo možno přistoupit jen tehdy, kdyby se vyvrátily argumenty Lockových kritiků, počínaje Humem přes Kanta a Hegela až k Husserlovi a Popperovi. To se však Randové ani Kinkorovi nepodařilo. Při dogmatickém „rozvíjení“ některých aspektů Lockova sensualismu

jdou Kinkor a Randová tak daleko, že pokládají i kauzalitu (jako součást metafyzické reality) za danou ve smyslovém poznání. Jak ale definitivně prokázal Hume (důslednější Lockův pokračovatel), kauzální vztah není poznatelný smysly. Právě tak nelze smyslově poznat přírodní zákony v jejich obecné platnosti (která jim dává charakter zákona). Právě tato skutečnost vedla Poppera k nahrazení konceptu verifikace teoretických poznatků konceptem falzifikace.

Podle Huma (slavná Humova břitva) není možné ani smyslové poznání substancí – což ovšem zasazuje i smrtelnou ránu Kinkorově-Randové tezi o smyslové identifikaci „identit“, které v jejich pojetí nejsou ničím jiným než zamaskovanými „podstatami“ tradiční filosofie. O tom, že pojem podstaty neustále vskrytu působí v Kinkorově-Randové myšlení, svědčí i zmínka, že v rámci abstrakce dochází k rozlišení podstatných a nepodstatných určení věci. To ovšem nelze připustit – na úrovni smyslového poznání mají všechny danosti principiálně stejnou validitu, není možné tedy odlišit podstatné od nepodstatného. Pojem podstaty je souhlasně u všech filosofů vázán na překročení úrovně smyslových daností.

Sporné odvození lidských práv

Správný způsob „identifikace“ metafyzické identity člověka na základě vjemového poznání a následné abstrakce vede podle Randové-Kinkora k poznání či identifikaci hodnotové orientace lidského života a také k vyvození základních lidských práv. Kinkor uvádí, že z identity člověka plyne, že jeho nejvyšší hodnotou je jeho život, což znamená, že uchování života je nejvyšším účelem lidského konání a že všechny ostatní hodnoty (jako např. racionalita) jsou ve vztahu k tomuto účelu pouze prostředky.

Uchování pouhého života jako biologické existence však není nejvyšším účelem lidského konání. Člověk se od zvířete liší zejména tím, že svému životu dává smysl, který úroveň biologické existence přesahuje, nebo jinými slovy, člověku jde o uskutečňování života v určité kvalitě. Pouhá fyzická existence je pouze nezbytným předpokladem realizace onoho smyslu či kvality. (Existují přirozeně i takové podoby smyslu života, které vedou lidi

k obětování vlastní fyzické existence ve jménu transcendentních či kolektivních hodnot – viz případ Sokrates).

Teoretická animalizace člověka v Kinkorově uvažování je dána tím, že Kinkor nerozlišuje ontologickou charakteristiku lidství od právnicky redukovaného pojetí života, které je neoddělitelně spojeno s koncepcí lidských práv. Tato redukce je opravdu nezbytností – abstraktní právní řád nemůže jedincům garantovat právo na život v určité kvalitě (tato kvalita či individuální smysl života se od jedince k jedinci liší), nýbrž pouze abstraktní biologickou existenci, která je médiem abstraktní rovnosti mezi konkrétními jedinci, z nichž pak každý realizuje jiný konkrétní smysl života. Uvedená dialektika abstraktní a konkrétní, která byla dobře známa již Aristotelovi, je Kinkorem-Randovou úplně ignorována.

Poznání, že život je nejvyšší hodnotou, pak implikuje požadavek, aby nikdo nepopíral a neohrožoval život jakéhokoliv lidského individua; tento požadavek lze formulovat jako právo na život. Kromě práva na život plyne z metafyzické identity člověka i právo na svobodu a právo na majetek. Právo na svobodu je v Randové-Kinkorově pojetí vyvozeno následovně: rozum jako atribut lidské identity nemůže fungovat pod násilím, ergo jediným možným způsobem funkce rozumu je svobodná (konceptuální) volba, ergo lidská identita předepisuje právo člověka na svobodu.

Právo na majetek se definuje tím způsobem, že člověk díky poznání své vlastní identity ví, že bez materiálních statků nemůže přežít; to implikuje, že kdo by individuu vzal ty statky, které jsou jeho vlastnictvím (tj. statky, které získal prací nebo nenásilným způsobem), popíral by jeho právo na život; ergo z práva na život plyne i právo na majetek.

Zde se ukazuje, že Randová-Kinkor následují Locka i v tom, že naprosto nekoherentně spojují nominalistický sensualismus (zahrnující naprosto chybnou teorii konstituce pojmů na základě abstrakce) s koncepcí lidských práv, která je implicitně založená na platónsko-aristotelském realismu (ve středověkém významu tohoto pojmu). Logicky koherentně a ontologicky adekvátně lze totiž lidská práva vyvodit jen z aristotelské imateriální podstaty (v tomto případě podstaty člověka), která se teleologicky uskutečňuje

ve smyslové materii, nebo ještě lépe z platónské ideje (člověka), která je imateriálním, věčným a nedosažitelným paradigmatickým empirického jsoucna, což vlastně znamená, že onomu jsoucnu (člověku) předepisuje, jaké má být.

Na rozdíl od racionálního poznání podstat či idejí, které jakožto imateriální přesahují empirickou skutečnost, a jen proto mohou určovat, jaká by měla být, je smyslové poznání (empirické reality) vždy a neodvolatelně pouhým poznáním toho, jaká ona realita (právě) je. Z empirického poznání toho, co je, nelze nikdy vyvodit poznání toho, co má být. Ve filosofii se tato skutečnost obvykle traktuje jakožto dualismus deskriptivního a normativního přístupu, resp. jako dualismus „Sein“ a „Sollen“. Lidská práva jsou ovšem normou toho, co se zřetelem k člověku má být. Empirické poznání nás však nanejvýš může informovat, že to, co označujeme jako „lidská práva“, se někde a někdy respektuje a garantuje, někde a někdy zase nikoliv. Která z těchto možností má být pro nás směrodatná, se nedovíme.

Randové-Kinkorova lidská „metafyzická identita“ by musela mít v sobě inherentně zabudovaný teleologicko-normativně-hodnotový moment, což – jakožto poznatelná smysly – mít principiálně nemůže. Z toho plyne jednoznačný závěr, že na sensualistickém (či tzv. „objektivistickém“) základě nelze v žádném případě vybudovat koncept lidských práv. (Nemožnost derivovat z empirického poznání jakoukoli závaznou normu, jakýkoli závazný mravní zákon vedla ostatně i Kanta k překonání britského empirismu a k obnovení racionalistické etiky.)

Závěr

Při svém oprávněném hledání objektivní by si Kinkor místo smyslových daností měl všimnout právě ostouzeného spontánního řádu, který je nezáměrným, nikoli-volným důsledkem lidských aktivit, a zamyslet se nad Hayekovou tezí, podle níž je struktura a fungování spontánního řádu jediným předmětem objektivního (striktně vědeckého) poznání ve společenských vědách. Přidržovat se „objektivismu“ A. Randové znamená upadat do zjednodušujícímu naturalismu v pojetí společenské skutečnosti, do naturalismu, který je svými východisky (plochý sensualismus)

i závěry (konstruktivistický racionalismus) velice blízký naturalismu comtovské pozitivní sociologie.

Když podle Kinkora člověk vytváří arbitrární pojmy a jedná podle nich, jedná v rozporu se svou (identifikovatelnou či poznatelnou) identitou (neboli podstatou), a tudíž přestává být člověkem. Z toho plyne, že jediným pravým (své „identitě“ neodcizeným) člověkem je člověk žijící ve společnosti, kterou můžeme označit jako liberální. Lidé žijící v jiných společenských uspořádáních nejsou autentickými lidmi, jsou odcizeni své lidské podstatě. Mělo by nás varovat, že zcela analogické tvrzení lze najít u Marxe ve vztahu ke komunistické společnosti.

C

Přílohy

Objektivistická etika*

Ayn Randová

Protože budu hovořit o objektivistické etice, začnu tím, že ocituji jejího nejlepšího představitele – Johna Galta z románu *Atlas Shrugged* (Ayn Rand: *For the New Intellectual*. New York, Random House 1961):

„V průběhu staletí plných soužení a pohrom, které způsobila vaše morální pravidla, jste nařikali, že se tato pravidla nedodržují a že všechno soužení je trestem za jejich porušování, že lidé jsou příliš slabí a sobečtí na to, aby prolévali všechnu krev, kterou si tato pravidla žádají. Prokleli jste člověka, prokleli jste existenci, prokleli jste tuto planetu, ale nikdy jste se neodvážili zpochybnit svůj morální systém. ... Nařikali jste, že je ušlechtilý, ale že lidská přirozenost není dost dobrá na to, aby jej mohla uplatňovat. A nikdo se nepozastavil, aby položil otázku: Dobrá? – A na základě jakého měřítka?“

„Chtěli jste poznat totožnost Johna Galta. Já jsem ten, kdo klade tuto otázku.“

„Ano, nacházíme se skutečně v éře mravní krize. ... Váš morální systém dospěl ke svému vrcholu, ocitl se ve slepé uličce na konci své cesty. Chcete-li dále žít, musíte se k morálce nikoli vrátit ... ale objevit ji.“

Co je morálka nebo etika? Je to systém hodnot a pravidel, který je vodítkem rozhodování a jednání člověka – rozhodování a jednání, které určují cíl a směřování jeho života. Etika jako věda se zabývá hledáním a definováním tohoto systému hodnot a pravidel.

První otázka, jejíž zodpovězení je podmínkou jakéhokoli úsilí

* Přednáška na sympóziu „Etika naší doby“ 9. února 1961 na půdě University of Wisconsin v Madison ve státě Wisconsin.

o definování, posouzení nebo přijetí libovolného etického systému, zní: *Proč* člověk potřebuje systém hodnot? Toto bych chtěla zvláště zdůraznit. První otázka tedy nezní: Jaké hodnoty by měl člověk přijmout? První otázka zní takto: Potřebuje člověk vůbec hodnoty – a proč?

Je pojem *hodnota*, pojem „dobra nebo zla“, arbitrárním lidským výmyslem, který nemá vztah k realitě, není z ní odvozen, ani v ní nenachází žádnou oporu – nebo je založen na nějakém *metafyzickém* faktu, na nějaké neměnné podmínce lidské existence? (Výraz „metafyzický“ používám ve smyslu „týkající se reality, přirozenosti věcí, existence.“) Jedná se o arbitrární lidskou konvenci či pouhý zvyk, které nařizují člověku, aby vedl své jednání určitým souborem principů – nebo to vyžaduje nějaký fakt reality? Je morálka sférou *rozmarů*: osobních emocí, společenských nařízení a mystických zjevení, nebo je sférou *rozumu*? Je morálka subjektivním luxusem, nebo *objektivní* nutností?

V smutných dějinách morálky lidstva – až na pár vzácných, ale neúspěšných výjimek – považovali moralisté etiku za sféru rozmarů, čili iracionálna. Někteří tak činili explicitně, záměrně – jiní implicitně, bezděčným zanedbáním. „Rozmar“ je touha, kterou prožívá osoba, jež nezná a nechce zjistit její příčinu.

Žádný filozof zatím neposkytl racionální, objektivně prokazatelnou, vědeckou odpověď na otázku, *proč* člověk potřebuje hodnotový systém. Dokud tato otázka zůstávala nezodpovězena, nebylo možné objevit ani definovat žádný racionální, vědecký, *objektivní* morální systém. Největší ze všech filozofů, Aristoteles, nepovažoval etiku za exaktní vědu; svůj etický systém založil na pozorovaném chování, které si zvolili jeho ušlechtilí a moudří současníci, přičemž nechal nezodpovězenou otázku, *proč* si ho zvolili a *proč* je hodnotil jako ušlechtilé a moudré.

Většina filozofů vnímala existenci etiky jako cosi daného, jako jakýsi historický fakt a nezabývala se hledáním její metafyzické příčiny nebo její objektivní validace. Mnozí z nich se pokoušeli narušit tradiční monopol mysticismu v oblasti etiky a domnívali se, že definují racionální, vědeckou, nenáboženskou morálku. Svě pokusy se však snažili postavit na *společenském* zdůvodnění, čímž pouze nahrazovali boha *společností*.

Přesvědčení mystikové považovali za měřítko dobra a za potvrzení své etiky arbitrární, nevysvětlitelnou „vůli boží.“ Neomystikové ji nahradili „společenským dobrem“, čímž upadli do bludného kruhu definic typu: „měřítkem dobra je to, co je dobré pro společnost.“ To logicky znamená – a dnes to všude na světě vidíme v praxi – že „společnost“ se nachází nad všemi etickými principy, protože *ona* je zdrojem, měřítkem a kritériem etiky, protože „dobro“ je všechno, co si *ona* usmyslí, všechno, co si *ona* náhodou zvolí jako své blaho a potěšení.

Znamená to, že „společnost“ může činit všechno, co se jí zachce, protože „dobrem“ je cokoli, pro co se rozhodne, *protože* se proto rozhodla. „Společnost“ jako entita však neexistuje, společnost je vždy jen určitým souhrnem jednotlivců, a tudíž hovořit o společnosti jako o měřítku dobra, znamená, že *někteří* lidé (příslušníci většiny nebo jakékoli tlupy, která tvrdí, že hovoří jménem společnosti), jsou morálně oprávněni oddávat se libovolným rozmarům (nebo zvěrstvům), po nichž zatouží, zatímco *ostatní* lidé jsou morálně vázáni trávit svůj život jako služebníci tužeb této tlupy.

Toto pojetí lze sotva charakterizovat jako racionální, nicméně většina filozofů se nyní rozhodla hlásat, že rozum selhal, že etika se nachází mimo sféru rozumu, že není možné definovat žádnou racionální etiku a že v oblasti etiky – při volbě hodnot, jednání, úsilí a životních cílů – musí člověka vést něco jiného než rozum. Co tedy? Víra – instinkt – intuice – zjevení – pocit – chuť – nutkání – touha – rozmar. Stejně jako v minulosti se i dnes většina filozofů shoduje v tom, že konečným měřítkem etiky je v posledku rozmar (nazývají ho „arbitrárním postulátem“, „subjektivní volbou“ nebo „emocionálním závazkem“) – a spor se vede již jen o otázce, či rozmar to má být: zda vlastní rozmar člověka, či společnosti, či diktátora, anebo boha. I když se dnešní moralisté těžko dokáží na něčem shodnout, určitě se shodují v tom, že etika je subjektivní záležitostí a že do její oblasti nepatří tři věci: rozum – vědomí – realita.

Kladete-li si otázku, proč se současný svět propadá stále hlouběji do pekel, příčina je *právě zde*. Pokud chcete zachránit civilizaci, musíte napadnout právě tuto premisu moderní etiky – a celé její historie. Jestliže chceme zpochybnit základní premisu nějaké

disciplíny, musíme vždy začít od začátku. V etice musíme začít otázkami: Co jsou hodnoty? Proč je člověk potřebuje?

„Hodnota“ je tím, co chce člověk svým jednáním získat a/nebo uchovat. Pojem „hodnota“ není primární, předpokládá odpověď na otázku: Hodnota pro koho a pro co? Předpokládá entitu, která je schopná jednat, aby dosáhla nějakého cíle, k němuž existuje alternativa. Tam, kde neexistuje žádná alternativa, nejsou možné žádné cíle a hodnoty.

Cituji z Galtova projevu: „Na světě je jen jedna základní alternativa: existence nebo neexistence – a platí pro jedinou třídu entit: pro živé organismy. Existence neživé hmoty je bezpodmínečná, existence života není: závisí na specifickém jednání. Hmota je nezníčitelná, mění své formy, ale nemůže přestat existovat. Jen živý organismus čelí neustálé alternativě: otázce života a smrti. Život je procesem sebezáchovné a autonomně generované činnosti. Pokud v ní organismus selže, umírá; jeho chemické prvky se neztrácejí, ale jeho život přestává existovat. Pojem ‘Hodnota’ je možný pouze díky pojmu ‘Život’. Věci mohou být dobré nebo špatné jen pro živou entitu.“

Abychom tuto otázku plně objasnili, zkusme si představit nějakého nesmrtelného, nezničitelného robota, nějakou entitu, která se pohybuje a jedná, ale nic ji nemůže ovlivnit, v žádném smyslu změnit, poškodit, zranit nebo zničit. Takováto entita by neměla žádné hodnoty; neměla by co získat nebo ztratit; ve vztahu k sobě samé by nemohla nic považovat za *pro* nebo *proti*, nemohla by usoudit, že něco slouží jejímu prospěchu, nebo že ho naopak ohrožuje, že se něco děje ve prospěch jejích zájmů, nebo že jim naopak překáží. Nemohla by mít žádné zájmy a žádné cíle.

Jen *živá* entita může mít cíle nebo si je může stanovit. A jen živý organismus má schopnost autonomně generovat jednání směřující k cíli. Na *fyzické* úrovni jsou funkce všech živých organismů, od nejjednodušších po nejsložitější, od vyživující funkce jediné buňky améby po krevní oběh lidského těla, činností, kterou generuje samotný organismus a která je zaměřena na jediný cíl: zachování *životu* organismu.

Život organismu závisí na dvou faktorech: na materiálu nebo vyživující látce, které potřebuje zvnějšku, ze svého fyzického pro-

středí, a na činnosti vlastního těla, tedy na *správném* používání této vyživující látky. Jaké měřítko určuje, co je v případě buňky améby *správné*? Měřítkem je vlastní život organismu – nebo: to, co je potřebné pro jeho přežití.

V této otázce nestojí organismus před žádnou volbou: to, co je potřebné k jeho přežití, určuje jeho *přirozenost*, tedy to, o jaký druh entity *jde*. Lze nalézt mnohé variace, mnohé formy adaptace organismu na své prostředí, včetně možnosti chvilkově existovat v poškozeném, nezpůsobilém stavu nebo ve stavu choroby, ale základní alternativa jeho existence zůstává stejná: jestliže organismus selže v základních funkcích, které vyžaduje jeho přirozenost – pokud protoplazma améby přestane asimilovat potravu, nebo když lidské srdce přestane bít – organismus umírá. Nehybnost je v základním smyslu protikladem života. Život může existovat jen prostřednictvím ustavičného procesu sebezáchovné činnosti. Cílem této činnosti, konečnou *hodnotou*, kterou je třeba dosahovat v každém okamžiku, má-li být uchována, je *život* organismu.

Konečnou hodnotou je nejvyšší cíl, k němuž jsou všechny nižší cíle prostředkem – a který stanovuje měřítko, jímž se všechny nižší cíle *hodnotí*. *Hodnotovým měřítkem* je vlastní život organismu: to, co jeho životu prospívá, je *dobrem*, to, co jej ohrožuje, je *zlem*.

Bez nejvyššího cíle nemohou existovat žádné nižší cíle nebo prostředky: nekonečná řada prostředků směřujících k neexistujícímu cíli, je metafyzicky a epistemologicky nemožná. Existenci hodnot umožňuje jen nejvyšší cíl, *cíl sám o sobě*. Metafyzicky je *život* jediným jevem, který je cílem sám o sobě: je hodnotou získávanou a udržovanou v neustálém procesu jednání. Z epistemologického hlediska je pojem „hodnota“ odvozen a je geneticky závislý na předcházejícím pojmu „život“. Hovořit o „hodnotě“ odděleně od „životu“ je víc než pouhým pojmovým rozparem. „Pojem ‘Hodnota’ je možný jen díky pojmu ‘Život’.“

Jako odpověď filozofům, kteří tvrdí, že nelze stanovit žádný vztah mezi nejvyššími cíli nebo hodnotami a realitou, bych ráda zdůraznila skutečnost, že existence a funkce živých organismů vyžaduje existenci hodnot včetně nejvyšší hodnoty, kterou je pro každou živou entitu její vlastní život. Proto je nutno validovat hodnotové soudy odkazem na fakta reality. Fakt, že živá entita *existu-*

je, určuje, jak *by měla* jednat. Tolik k otázce vztahu mezi „*je*“ a „*mělo by být*“.

A jak lidská bytost objevuje pojem „*hodnota*“? Prostřednictvím čeho si poprvé uvědomuje otázku „*dobrá a zlá*“ v té nejjednodušší formě? Prostřednictvím tělesných počitků *slasti* nebo *bolesti*. Tak jako jsou počitky prvním krokem rozvoje lidského vědomí v oblasti *poznání*, jsou prvním krokem i v oblasti *hodnocení*. Schopnost prožívat slast nebo bolest je lidskému tělu vrozená; je součástí jeho *přirozenosti*, součástí druhu entity, jímž *je*. V tom nemá člověk na výběr, stejně jako si nemůže zvolit měřítko, které určuje, co způsobuje fyzický počitek slasti nebo bolesti. Co je tímto měřítkem? *Jeho život*.

Mechanismus slast-bolest v těle člověka – a v tělech všech živých organismů, které mají vědomí – slouží jako automatický strážce života organismu. Fyzický počitek slasti je signálem, který indikuje, že organismus provádí *správné* činnosti. Fyzický počitek bolesti je varovným signálem nebezpečí, který indikuje, že organismus provádí *nesprávnou* činnost, že něco brání správnému fungování jeho těla, a to vyžaduje činnost, která by tento stav napравиła. Jako nejlepší příklad mohou posloužit vzácné, abnormální případy dětí, které se narodily bez schopnosti vnímat fyzickou bolest; takové děti dlouho nepřezijí; nemají prostředky k tomu, aby zjistily, co je může zranit, nemají varovné signály, a proto u nich i malé škrábnutí může přerůst ve smrtelnou infekci, nebo se u nich zjistí nějaká vážná choroba tehdy, až když je pozdě s ní bojovat.

Vědomí je – pro ty živé organismy, které je mají – základním prostředkem přežití. Jednodušší organismy, například rostliny, mohou přežít prostřednictvím svých automatických fyziologických funkcí. Vyšší organismy, zvířata a člověk, však takto přežít nemohou: jejich potřeby jsou složitější a rozsah jejich činnosti je širší. Fyziologické funkce jejich těla dokáží automaticky plnit pouze úlohu využívání vyživující látky, ale nedokáží ji *získat*. Aby ji vyšší organismy získaly, potřebují schopnost vědomí. Rostlina může získávat potravu z půdy, v níž roste. Zvíře ji musí lovit. Člověk ji musí vyrábět.

Rostlina si svou činnost nevolí; cíle, jež sleduje, jsou automatické a vrozené, určené její přirozeností. Živiny, voda, sluneční svět-

lo jsou její hodnoty a orientaci na jejich dosažení určila rostlině její přirozenost. Měřítkem hodnot, jímž se řídí její chování, je její život. V podmínkách, s nimiž se setkává ve fyzickém prostředí, existují určité alternativy – například horko nebo mráz, sucho nebo záplavy – a existují určité činnosti, jimiž je schopná bojovat s nepříznivými podmínkami, například schopnost některých rostlin různými ohyby vyrůst z pod kamene, aby dosáhly slunečního světla. Ale ať už jsou tyto podmínky jakékoli, ve funkci rostliny neexistují žádné alternativy: automaticky se chová tak, aby zachovala svůj život, nemůže jednat ve prospěch vlastní záhuby.

Rozsah činností, které vyžaduje přežití vyšších organismů, je širší: je úměrný rozsahu jejich *vědomí*. Nižší formy druhů s vlastností vědomí mají jen schopnost *počítku*, která stačí na to, aby řídila jejich činnost a zabezpečila jim jejich potřeby. Počitek se vytváří automatickou reakcí smyslového orgánu na podnět z vnějšího světa; trvá během bezprostředního okamžiku, jen tak dlouho, dokud trvá samotný podnět, nikdy ne déle. Počitky jsou automatickou reakcí, automatickou formou poznání, o niž vědomí nemůže usilovat, ani jí nemůže uniknout. Organismus, který má jen schopnost počítku, je veden pouze mechanismem slast-bolest ve svém těle, čili: automatickým poznáním a automatickým hodnotovým systémem. Hodnotovým měřítkem, které řídí jeho jednání, je jeho život. V rámci svého možného jednání se chová automaticky, aby zachoval svůj život, a nemůže jednat ve prospěch vlastní záhuby.

Vyšší organismy mají účinnější formu vědomí: mají schopnost *uchovávání* počitků, čili schopnost *vnímání*. „Vnímání“ je skupina počitků automaticky uchovávaných a integrovaných mozkiem živého organismu, což mu poskytuje schopnost uvědomovat si nejen jeden podnět, ale *entity*, věci. Zvíře je vedeno nejen bezprostředními počitky, nýbrž *vjemy*. Jeho jednání nemá formu jednotlivých oddělených reakcí na jednotlivé oddělené podněty, nýbrž se řídí integrovaným uvědomováním si *vjemové* reality, s níž je konfrontováno. Zvíře je schopné pojmout bezprostředně přítomné vjemové jednotlivosti a je schopné zformovat automatické vjemové asociace, ale dále jít nedokáže. Je schopné naučit se určitým dovednostem, díky jimž si umí poradit se specifickými situacemi, například lovit nebo skrývat se (u vyšších druhů zvířat to rodiče učí svá mláďata).

Nemá však na výběr v poznacích a dovednostech, kterých nabývá; může je jen opakovat z generace na generaci. A nemá na výběr ani ohledně hodnotového měřítka, jímž se řídí jeho jednání: jeho smysly mu poskytují *automatický* hodnotový systém, automatické poznání toho, co je pro ně dobré nebo zlé, co jeho životu prospívá, nebo co je naopak ohrožuje. Zvíře nedokáže své poznání rozšiřovat nebo mu unikat. V situacích, v nichž jeho poznání nedostačuje, hyne – představme si například situaci, kdy zvíře stojí paralyzováno na železniční trati před rychle se blížícím vlakem. Dokud však zvíře žije, jedná podle svého poznání s automatickou bezpečností a bez možnosti volby: nemůže pozastavit své vědomí – nemůže se rozhodnout, že *nebude* vnímat, nemůže uniknout vlastnímu vnímání, nemůže ignorovat vlastní dobro, nemůže si zvolit zlo a jednat jako ničitel sebe sama.

Člověk nemá automatická pravidla přežití. Není nadán schopností automatického jednání, ani automatickým souborem hodnot. Jeho smysly mu automaticky neřeknou, co je pro něj dobré nebo špatné, co jeho životu prospěje, nebo co ho naopak ohrozí, k jakým cílům by měl směřovat a jakými prostředky jich dosáhne, na jakých *hodnotách* závisí jeho život, jaké jednání vyžaduje. Odpovědi na všechny tyto otázky musí objevit jeho vědomí – ale jeho vědomí nefunguje *automaticky*. Člověk, nejvyšší živočišný druh na této planetě – bytost, jejíž vědomí má neomezenou schopnost nabývat poznání – je jedinou živou entitou, která není nadána žádnou zárukou, že vůbec *udrží* své vědomí v kontaktu s realitou. Člověk se od všech ostatních živočišných druhů liší především tím, že *jeho* vědomí je *volní*.

Stejně tak jako automatické hodnoty, které řídí funkce těla rostliny, postačují k její sebezáchově, ale nestačí k přežití zvířete – tak i automatické hodnoty, které poskytuje smyslově-vjemový mechanismus zvířecího vědomí, postačují pro jednání zvířete, ale pro člověka jsou nedostatečné. Jednání a přežití člověka vyžadují vodítko *pojmových* hodnot, odvozených z *pojmového* poznání. *Pojmového* poznání však nelze nabýt *automaticky*.

„*Pojem*“ je mentální integrací dvou nebo více vnímaných jednotlivostí (entit, atributů apod.) izolovaných procesem *abstrakce* a propojených prostřednictvím specifické definice. Každé slovo v lidském jazyce, s výjimkou vlastních jmen, označuje nějaký *po-*

jem, nějakou abstrakci, která zastupuje neomezené množství určitého druhu jednotlivostí. Člověk je prostřednictvím organizování svého vjemového materiálu do pojmů a organizování pojmů do širších a širších pojmů schopen pojmut a uchovat, identifikovat a integrovat, neomezené množství znalostí, znalostí přesahujících bezprostřední vnímání jakéhokoli daného okamžiku. Smyslové orgány člověka fungují automaticky; lidský mozek automaticky integruje jejich smyslové údaje do vjemů; avšak proces integrace vjemů do pojmů – proces abstrakce a tvorby pojmů – *automatický není*.

Proces tvorby pojmů nespočívá jen v pochopení několika jednoduchých abstrakcí jako například „židle“, „stůl“, „horký“, „student“ a osvojení si řeči. Spočívá v metodě používání vědomí, kterou nejlépe vystihuje termín „pojmotvorba.“ Nejde o pasivní stav zaznamenávání náhodných vjemů. Jedná se o aktivně prováděný proces identifikace vjemů pojmovým způsobem, o integraci každé události a každého pozorování do pojmového kontextu, o chápání vztahů, rozdílů, podobností ve vlastním vnímaném materiálu a o jejich abstrakci do nových pojmů. Jde o proces vyvozování, dedukování, dospívání k závěrům, kladení nových otázek a obje-
vování nových odpovědí a rozšiřování poznání do stále narůstajícího objemu vědomostí. Schopností, která řídí tento proces, schopností, která pracuje prostřednictvím pojmů, je *rozum*. Oním procesem je *myšlení*.

Rozum je schopností, která identifikuje a integruje materiál poskytovaný lidskými smysly. Je schopností, k jejímuž uplatňování se člověk musí rozhodnout, provést *volbu*. Myšlení není automatickou funkcí. Člověk si v každém okamžiku a v každé otázce svého života může svobodně zvolit, zda bude přemýšlet nebo se tomuto úsilí vyhne. Myšlení vyžaduje stav plného, soustředěného vědomí. Akt soustředění vlastního vědomí je volní. Člověk může svou mysl soustředit na plné, aktivní, cíleně orientované uvědomování si reality – nebo ji může ponechat nesoustředěnou a nechat se unášet v polovědomém omámení, reagovat jen na všechny náhodné podněty bezprostředního okamžiku, vydat se napospas svému neřízenému počitkově-vjemovému mechanismu a libovolným náhodným, asociativním spojením, které tento mechanismus může vytvořit.

Nesoustředí-li člověk svou mysl, lze o něm říci, že si je vědom reality v nižším než lidském smyslu slova, protože vnímá počitky a vjemy. Avšak v tom smyslu slova, který lze aplikovat na člověka – ve smyslu vědomí, které si je vědomé reality a je schopné v ní jednat, tj. vědomí schopného řídit jednání a starat se o sebezáchovu lidské bytosti – nesoustředěná mysl při vědomí *není*.

Z psychologického hlediska je volba „myslet nebo nemyslet“ volbou mezi „soustředěním se nebo nesoustředěním se.“ Z existenciálního pohledu je volba „soustředit se nebo nesoustředit se“ volbou mezi tím, zda „být při vědomí nebo nebýt při vědomí.“ Metafyzicky je volba „být při vědomí nebo nebýt při vědomí“ volbou mezi životem a smrtí.

Vědomí je – pro ty živé organismy, které je mají – základním prostředkem přežití. Pro člověka je základním prostředkem přežití *rozum*. Člověk, na rozdíl od zvířat, nedokáže přežít na základě pouhých vjemů. Pocit hladu mu sdělí, že potřebuje potravu (pokud se tento pocit naučil identifikovat jako „hlad“), ale neřekne mu, jak potravu získá a která potrava je dobrá nebo jedovatá. Ani své nejednodušší fyzické potřeby nedokáže zabezpečit bez procesu myšlení. Potřebuje proces myšlení, aby zjistil, jak si má vypěstovat a uchovat potravu a jak si má vyrobit zbraně k jejímu lovení. Jeho vjemy jej mohou zavést do jeskyně, je-li nějaká náhodou nablízku – ale k vybudování toho nejednoduššího přístřešku už potřebuje proces myšlení. Žádné vjemy nebo „instinkt“ mu nesdělí, jak má zapálit oheň, utkat látku, jak kovat nástroje, vyrobit kolo nebo letadlo, jak operovat slepé střevo, vyrobit žárovku, cyklotron nebo krabičku zápalek. Avšak jeho život na takovém poznání závisí – a poskytnout mu je může jen volní akt jeho vědomí, proces myšlení.

Odpovědnost člověka jde však ještě dále: proces myšlení není automatický, ani „instinktivní“, ani mimovolní – ani *neomylný*. Člověk jej musí zahájit, udržovat a nést odpovědnost za jeho výsledky. Musí zjistit, jak určit pravdu a lež, a jak napravovat své chyby; musí zjistit, jak má validovat své pojmy, své závěry, své poznání; musí objevit pravidla myšlení, *zákony logiky*, musí zjistit, jak má ovládat své myšlení. Příroda mu neposkytuje žádné automatické záruky efektivnosti jeho duševního úsilí.

Člověku není dáno nic než určitý potenciál a materiál, na němž

svůj potenciál může realizovat. Tento potenciál – lidské vědomí – je jako vynikající motor: je však motorem bez svíčky, je motorem, jehož svíčkou, startérem a řidičem musí být vlastní vůle člověka. *On* musí zjistit, jak jej má používat, a *on* jej musí udržovat v neustálé činnosti. Materiálem je celý vesmír a nic neomezuje poznání, kterého může nabýt, ani radost ze života, jíž může dosáhnout. Ale všechno, co potřebuje, nebo po čem touží, se musí naučit, objevit a vytvořit *on* – vlastní volbou, vlastním úsilím, vlastní myslí.

Bytost, která automaticky neví, co je pravda nebo lež, nemůže automaticky znát, co je správné nebo nesprávné, co je pro ni dobré nebo zlé. Přesto však toto poznání potřebuje, aby mohla žít. Není „vyňata“ z působnosti zákonů reality, je specifickým organismem se specifickou přirozeností, která vyžaduje specifické jednání k uchování svého života. Svého přežití nemůže dosáhnout arbitrárními prostředky, ani náhodnými pohyby, ani slepými nutkáními, ani náhodou, ani rozmary. Požadavky na její přežití jsou dány její přirozeností – nejsou předmětem její volby. Předmětem její volby *je* jen to, zda to zjistí, nebo ne, zda si zvolí správné cíle *a hodnoty*, nebo ne.

Může si svobodně zvolit i nesprávně, ale nemůže s nesprávnou volbou uspět. Může svobodně unikat realitě, může svobodně nesoustřeďovat svou mysl a slepě klopýtat po libovolné cestě, ale nemůže se vyhnout propasti, kterou odmítá vidět. Pro každý organismus, který má vědomí, je poznání prostředkem přežití; pro živé vědomí platí, že z každého „*je*“ vyplývá „*mělo by být*.“ Člověk si může svobodně zvolit, že nezůstane při vědomí, ale nemůže uniknout trestu za nevědomí: záhubě. Člověk je jediným živočišným druhem, který má schopnost jednat jako svůj vlastní ničitel – a v průběhu dějin lidstva většinou tak i jednal.

Jaké jsou tedy správné cíle člověka? Jaké hodnoty vyžaduje jeho přežití? Na tuto otázku má odpovědět věda o *etice*. A právě *proto*, dámy a pánové, člověk potřebuje etický systém. Nyní můžete zhodnotit význam doktrín, které vám říkají, že etika je oblast iracionální, že rozum nemůže být vodítkem života člověka, že jeho cíle a hodnoty by se měly volit hlasováním nebo podle momentálního rozmaru, že etika nemá nic společného s realitou, s existencí, s praktickým jednáním nebo zájmy, nebo že cíl etiky směřuje za hrob, že etiku potřebují mrtví, ne živí.

Etika není nějakou mystickou fantazií, ani společenskou konvencí, ani subjektivním luxusem na jedno použití, který lze postrádat nebo v nouzovém případě zahodit. Etika je *objektivní, metafyzickou nezbytností přežití člověka* – nikoli díky laskavosti něčeho nadpřirozeného, ani vašich spoluobčanů, ani vašich rozmarů, ale díky realitě a povaze života. Cituji z Galtova projevu: „Člověk se nazývá rozumovou bytostí, ale rozum je věcí volby – a jeho přirozenost mu nabízí tuto alternativu: racionální bytost nebo sebevražedné zvíře. Člověk musí být člověkem – svou volbou; musí svůj život považovat za hodnotu – svou volbou; musí se jej naučit udržovat – svou volbou; musí objevit hodnoty, jichž je zapotřebí, a uplatňovat své ctnosti – svou volbou. Hodnotový systém přijatý volbou je morálním systémem.“

Hodnotovým měřítkem objektivistické etiky – měřítkem, jímž člověk posuzuje, co je dobré nebo špatné – je *jeho život*, neboli: to, co je zapotřebí k přežití člověka *jako* člověka. Protože rozum je člověku základním prostředkem přežití, je to, co je vhodné pro život rozumové bytosti, dobrem; to, co jej popírá, co mu protiče, nebo co ho ničí, je zlem. Protože všechno, co člověk potřebuje, musí objevit vlastní myslí a vytvořit vlastním úsilím, spočívá způsob přežití rozumové bytosti na dvou základních pilířích: myšlení a produktivní práci.

Pokud se někteří lidé nerozhodnou přemýšlet, ale přežívají – podobně jako to dělají cvičená zvířata – jen prostřednictvím napodobování a opakování zvuků a pohybů, které se naučili od druhých, aniž by se pokusili porozumět vlastní práci, nemění to nic na skutečnosti, že jejich přežití je možné jen prostřednictvím těch druhých, kteří se rozhodli, že přemýšlet budou – že to, co jiní jen opakují, budou oni objevovat. Přežití duševních parazitů závisí na slepé náhodě; svým nesoustředěným myšlením nejsou schopni rozpoznat, *koho* mají napodobovat, *čí* pohyby je bezpečné sledovat. *Právě oni jsou* lidmi, kteří pochodují k propasti ve stopách každého ničitele, jenž jim slíbí, že na sebe převezme odpovědnost, před níž unikají: odpovědnost být při vědomí.

Pokud se někteří lidé pokoušejí přežít prostřednictvím hrubé síly nebo podvodu, drancováním, loupením, podváděním nebo zotročováním lidí, kteří produkují, stále platí, že jejich přežití umožňují jen jejich oběti, jen lidé, kteří si zvolili myšlení a tvorbu

hodnot, jichž se oni, uchvatitelé, zmocňují. Takoví násilníci jsou parazity neschopnými přežít, existují prostřednictvím ničení těch, kteří *jsou* schopni přežít, ničení všech, kdo jednají způsobem hodným člověka.

Lidé, kteří se snaží přežít nikoli prostřednictvím rozumu, ale prostřednictvím síly, se pokoušejí přežít metodou zvířat. Ale stejně jako by zvířata nedokázala přežít tak, že by zkoušela použít metodu rostlin, odmítala by schopnost pohybu a čekala by, že je nakrmí půda – tak ani lidé nemohou přežít, budou-li používat metodu zvířat, odmítat rozum a spoléhat se na to, že produktivní *lidé* jim poslouží jako jejich kořist. Takoví uchvatitelé mohou dosáhnout svého cíle jen na okamžik, za cenu záhuby: záhuby svých obětí i sebe samých. Jako důkaz vám nabízím jakéhokoli zločince nebo jakoukoli diktaturu.

Člověk nemůže přežít tak, že bude jako zvíře jednat jen pro daný okamžik. Život zvířete sestává z řady oddělených cyklů, které se znovu a znovu opakují, jako například cyklus výchovy mláďat nebo odložení potravy na zimu. Vědomí zvířete nedokáže integrovat celý svůj život; zvíře se vždy vrátí na začátek nového cyklu bez spojení s minulostí. Život člověka tvoří souvislý celek: ať v dobru či zlu, každý den, každý rok a desetiletí jeho života obsahuje souhrn všech prožitých dní. Člověk může měnit svou volbu, může svobodně měnit své směřování, v mnohých případech může dokonce odčinit důsledky své minulosti – ale nemůže jim uniknout, ani beztrestně prožít svůj život jen pro daný okamžik jako zvíře, flamendr nebo hrdlořez. Má-li člověk uspět v úloze přežití, nemá-li jeho jednání vést k vlastní záhubě, musí si zvolit své směřování, své cíle, své hodnoty v kontextu celého svého života. Nelze toho dosáhnout počitky, vjemy, nutkáními nebo „instinkty“; dokáže to jen rozum.

V tom spočívá obsah definice „toho, co vyžaduje přežití člověka *jako* člověka.“ Nejde o *chvilkové* nebo pouhé *fyzické* přežití. Nejde o chvilkové fyzické přežití tupého zvířete, které čeká na jiné zvíře, aby mu rozsápalo hlavu. Nejde o chvilkové fyzické přežití pohybující se hromady svalů, která je ochotna přijmout jakékoli podmínky, poslechnout jakéhokoli hrdlořeza a vzdát se jakýchkoli hodnot ve jménu toho, čemu se říká „přežití za každou cenu“, přičemž toto přežití může, ale nemusí trvat týden či rok.

„Přežití člověka *jako* člověka“ – znamená podmínky, metody a cíle, které vyžaduje přežití rozumové bytosti po celou dobu jejího života a ve všech aspektech její existence, které jsou předmětem její volby.

Člověk může přežít jen jako člověk. *Může* se vzdát svých prostředků přežití, své mysli, *může* se chovat jako živočich nižší než lidské úrovně a *může* svůj život přeměnit na krátké období agónie – tak jako i jeho tělo může chvíli existovat v procesu rozpadu, zapříčiněného chorobou. Ale jako tvor chovající se pod úrovní člověka *nemůže* uspět a dosáhnout ničeho jiného než toho, co je adekvátní zvířecí úrovni – svědčí o tom nevýslovná hrůza antiracionálních období v dějinách lidstva. Člověk musí být člověkem tak, že si to zvolí – a úlohou etiky je učit jej, jak má žít jako člověk.

Objektivistická etika považuje život člověka za hodnotové *měřítko* – a *vlastní život* za etický *cíl* každého jednotlivce. Rozdíl mezi „měřítkem“ a „cílem“ je v této souvislosti následující: „měřítko“ je abstraktním principem, který slouží jako kritérium, jako vodítko volby člověka při dosahování nějakého konkrétního, určitého cíle. Věta „to, čeho je zapotřebí k přežití člověka *jako* člověka“, je abstraktním principem, který se vztahuje na každého jednotlivce. Úloha aplikovat tento princip na určitý konkrétní cíl – cíl žít životem, odpovídajícím rozumové bytosti – náleží každému jednotlivci; a každému jednotlivci patří život, který žije.

Člověk si musí zvolit své jednání, hodnoty a cíle na základě kritéria odpovídajícího přirozenosti člověka – aby dosáhl, zachoval a naplnil svou nejvyšší hodnotu a těšil se z ní, z onoho cíle samotného o sobě, kterým je jeho vlastní život. *Hodnota* je tím, co se člověk snaží získat a/nebo uchovat – a *ctnost* je aktem, kterým ji získává a/nebo uchovává. Tři hlavní hodnoty objektivistické etiky, tři hodnoty, které jsou zároveň prostředky i naplněním konečné hodnoty, vlastního života, jsou: Rozum, Cíl, Sebeúcta a tři jim odpovídající ctnosti: Racionalita, Produktivita, Hrdost.

Produktivní práce je ústředním *cílem* života racionálního člověka, ústřední hodnotou, která integruje a určuje hierarchii všech jeho dalších hodnot. Rozum je zdrojem, podmínkou jeho produktivní práce – hrdost je jejím výsledkem. Racionalita je základní ctností člověka, zdrojem všech jeho dalších ctností. Základní neřeš-

tí člověka, zdrojem všeho zla, je akt nesoustředění své mysli, akt pozastavení úsilí jeho vědomí, který není slepotou, ale odmítnutím vidět, není nevědomostí, nýbrž odmítnutím chápat. Iracionalita je odmítnutím prostředků přežití, a tudíž odevzdáním se slepé záhubě; to, co je proti myšlení, je proti životu.

Ctnost *Racionality* znamená uznání a přijetí rozumu jako jediného zdroje poznání, jediného soudce hodnot a jediného vodítka jednání. Znamená plnou oddanost stavu plného, vědomého vnímání, udržování plného duševního soustředění ve všech otázkách, v každé volbě, v každém okamžiku bdělosti. Znamená oddanost plnému vnímání reality podle vlastních schopností a neustálé, aktivní rozšiřování svého vnímání, tj. svého poznání. Znamená oddanost realitě své existence, tj. principu, že všechny cíle, hodnoty a všechno jednání se odehrává v realitě, a proto člověk nesmí klást žádnou hodnotu nebo úvahu nad své vnímání reality.

Znamená oddanost principu, že všechna vlastní přesvědčení, hodnoty, cíle, touhy a veškeré jednání musí být založeny na procesu myšlení, zvoleny a ověřeny procesem myšlení – přesným a přísným procesem myšlení, řízeným natolik nemilosrdně striktní aplikací logiky, nakolik to umožňují plně využitě schopnosti člověka. Znamená přijetí odpovědnosti za formování vlastních úsudků a žití prostřednictvím práce vlastní mysli (což je ctnost Nezávislosti).

Racionalita dále znamená, že člověk nikdy nesmí obětovat vlastní přesvědčení názorům nebo přáním druhých (ctnost Integrity), že se nikdy nesmí pokoušet jakýmkoli způsobem podvádět realitu (ctnost Poctivosti), že člověk nikdy nesmí usilovat o to, co si nevydělal nebo nezasloužil nebo darovat něco tomu, kdo si to nezasluhuje, ať už ve formě materiální, nebo duševní (ctnost Spravedlnosti). Racionalita také znamená, že člověk nikdy nesmí toužit po důsledku bez příčiny a že nikdy nesmí vyvolat příčinu bez toho, aby přijal plnou odpovědnost za její důsledek, že nikdy nesmí jednat jako mátoha, tj. aniž aby znal vlastní záměry a motivy, že nikdy nesmí rozhodovat, vytvářet si přesvědčení nebo hledat hodnoty bez ohledu na souvislosti, mimo kontext, tj. bez ohledu na vlastní celkový, integrovaný celek vědomostí či dokonce proti němu – a především se nikdy nesmí smířit s rozpory. Racionalita znamená odmítnutí jakékoli formy

mysticismu, tj. každého tvrzení o smyslově nevnímátném, neracionálním, nedefinovatelném, nadpřirozeném zdroji poznání. Znamená oddanost rozumu, nikoli v ojedinělých případech, ve vybraných otázkách či ve zvláštních nouzových situacích, nýbrž jako trvalý způsob života.

Ctnost *Produktivity* je uznání faktu, že produktivní práce je procesem, kterým mysl udržuje člověka při životě, procesem, který člověka osvobozuje od nezbytnosti přizpůsobovat se svému prostředí, jako to činí zvířata, a dává mu moc přizpůsobovat toto prostředí sobě. Produktivní práce je cesta neomezených vymožeností člověka a využívá nejušlechtlejších vlastností jeho přirozenosti: jeho schopnosti tvořivosti, jeho ctižádosti, jeho odvahy, jeho odmítnutí snášet bez boje působení katastrof, jeho oddanosti záměru přetvořit zem k obrazu svých hodnot. „Produktivní práce“ neznamena nesoustředěné vykonávání pohybů, které představují nějaké zaměstnání. Znamená vědomě zvolené sledování produktivní kariéry, libovolně orientovaného vynakládání racionálního úsilí, velkého či skromného, na jakékoli úrovni schopností. Z hlediska morálky není podstatný stupeň schopností člověka či rozsah jeho práce, ale co nejplnější a nejučelnější využití jeho rozumu.

Ctnost *Hrdosti* je uznáním faktu, „že stejně tak jako musí produkovat fyzické hodnoty potřebné k uchování života, musí člověk dosahovat i charakterových hodnot, které činí jeho život hodným uchování – že stejně tak jako je bytostí, která sama vytváří své bohatství, je i bytostí, jež sama vytváří svou duši“. Ctnost Hrdosti lze nejlépe popsat termínem: „morální ctižádost.“ Znamená, že člověk si musí zasloužit právo považovat se za svou nejvyšší hodnotu tím, že dosáhne vlastní morální dokonalosti. Dosáhne jí tak, že nikdy nepřijme žádný systém iracionálních „ctností“, které nelze uplatňovat, a že nikdy nepřestane uplatňovat ctnosti, o kterých ví, že jsou racionální. Dosáhne jí tak, že nikdy nepřijme bezdůvodné obvinění a že si nikdy žádné nezaslouží, a když se *přece jen* proviní, nikdy svou vinu nenechá bez nápravy. Dosáhne jí tak, že se nikdy pasivně nesmíří s nedostatky vlastní povahy. Dosáhne jí tak, že chvilkovou starost, přání, strach nebo náladu nikdy nepovýší nad realitu vlastní sebeúcty. Především však hrdost znamená odmítnutí úlohy obětního zvířete, odmítnutí jakékoli doktríny, která káže sebeobětování jako morální ctnost nebo povinnost.

Základní *společenský* princip objektivistické etiky spočívá v tom, že tak jako je život cílem sám o sobě, je i každá lidská bytost cílem sama o sobě, není nástrojem k cílům nebo prospěchu druhých – a proto musí člověk žít kvůli sobě, nikoli pro obětování se jiným nebo prostřednictvím obětování jiných sobě. Žít kvůli sobě znamená, že *nejvyšším morálním cílem je dosažení vlastního štěstí*.

Z psychologického hlediska nevnímá jeho vědomí otázku přežití člověka jako otázku „života nebo smrti“, ale jako otázku „štěstí nebo utrpení.“ Štěstí je úspěšným stavem života, utrpení je varovným signálem neúspěchu, smrti. Tak jako je mechanismus slast-bolest v těle člověka automatickým indikátorem blaha nebo poranění, barometrem jeho základní alternativy, života nebo smrti – je i emocionální mechanismus lidského vědomí nastaven tak, aby plnil stejnou funkci – jako barometr, který zaznamenává stejnou alternativu prostřednictvím dvou základních emocí: radosti a utrpení. Emoce jsou automatickým výsledkem hodnotových soudů člověka, které integruje jeho podvědomí; emoce jsou zhodnocením toho, co hodnotám člověka prospívá, nebo co je naopak ohrožuje, toho, co je *v jeho prospěch* nebo *proti* němu – emoce jsou pohotovými počítadly, které mu poskytují součet jeho zisků a ztrát.

Avšak zatímco hodnotové kritérium, které řídí fyzický mechanismus slast-bolest v těle člověka, je automatické a vrozené, dané přirozeností jeho těla – hodnotové kritérium, které řídí jeho emocionální mechanismus, takové *není*. Protože člověk nemá žádné automatické poznání, nemůže mít ani žádné automatické hodnoty; protože nemá žádné vrozené myšlenky, nemůže mít ani žádné vrozené hodnotové soudy.

Člověk se rodí s emocionálním mechanismem, stejně jako se rodí s poznávacím mechanismem; ale při zrození jsou *oba „tabula rasa“*. *Obsah* obou je určen poznávací schopností člověka, jeho myslí. Emocionální mechanismus člověka je jako počítač, který musí naprogramovat jeho mysl – a toto programování sestává z hodnot, které si jeho mysl zvolí.

Protože činnost mysli člověka není automatická, jeho hodnoty, podobně jako všechny jeho premisy, jsou buď výsledkem jeho myšlení, nebo jeho úniků: člověk si volí své hodnoty vědomým procesem myšlení – nebo je přijímá bezděčně, prostřednictvím

podvědomých asociací, víry, něčí autority, prostřednictvím nějaké formy společenské osmózy nebo slepé imitace. Emoce jsou vyvolány premisami člověka, které chová vědomě nebo podvědomě, explicitně nebo implicitně.

Člověk nemá možnost volby, pokud jde o jeho *schopnost* cítit, že něco je pro něj dobré nebo zlé, ale to, *co* bude považovat za dobré nebo za zlé, *co* mu bude poskytovat radost nebo bolest, *co* bude milovat nebo nenávidět, po čem bude toužit, nebo čeho se bude bát, závisí na jeho hodnotovém měřítku. Pokud si zvolí iracionální hodnoty, přepíná svůj emocionální mechanismus z úlohy svého strážce do úlohy svého ničitele. Co je iracionální, je nemožné; je to vše, co je v rozporu s fakty reality; fakta nelze měnit přáním, fakta však *mohou* zničit toho, kdo si něco přeje. Touží-li člověk po tom, co je rozparem – chce-li, aby čtverec byl zároveň kruhem – dezintegruje své vědomí; svůj vnitřní život proměňuje v občanskou válku, ve válku slepých sil, které jsou pohrouženy do temných, nesrozumitelných a nesmyslných konfliktů (což je dnes, naneštěstí, vnitřní stav většiny lidí).

Šťěstí je stav vědomí, který vychází z dosažení vlastních hodnot. Pokud si člověk cení produktivní práce, jeho štěstí je měřítkem jeho úspěchu ve službě vlastnímu životu. Pokud si však člověk cení ničení, jako sadista – nebo sebetřýznění jako masochista – nebo života po smrti jako mystik – nebo nesmyslných „výstřelků“ jako hazardující řidič speciálně upraveného závodního auta – je *jeho* domnělé štěstí měřítkem jeho úspěchu ve službě vlastní záhubě. Nutno dodat, že emocionální stav všech těchto iracionalistů nelze správně označit za štěstí, ani dokonce za slast: je jen dočasnou *úlevou* z jejich chronického stavu mučivého strachu.

Naplnění života ani štěstí nelze dosáhnout cestou iracionálních vrtochů. Stejně tak jako se člověk může libovolně pokoušet přežít pomocí libovolných náhodných prostředků, ať jako parazit nebo jako uchvatitel, ale nemůže uspět jinak než jen chvilkově – může i libovolně hledat své štěstí v libovolném iracionálním podvodu, rozmaru, v jakékoli iluzi, v jakémkoli bezmyšlenkovitém útěku z reality, ale nemůže libovolně uspět jinak než jen chvilkově, ani nemůže uniknout před následky.

Cituji z Galtova projevu: „Šťěstí je stavem bezrozporné radosti –

radosti bez trestu nebo viny, radosti, která se nekříží s žádnou z vašich hodnot a nepracuje pro vaši vlastní záhubu ... Šťěstí je dostupné jen racionálnímu člověku, člověku, který touží jen po racionálních cílech, hledá jen racionální hodnoty a nachází radost jen v racionálním jednání.“

Zachování života a hledání štěstí nejsou dvě oddělené věci. Zachování vlastního života jako konečné hodnoty a vlastního štěstí jako nejvyššího cíle představuje dva aspekty stejné, správné orientace člověka. Existenčně je naplňování racionálních cílů zachováváním vlastního života; psychologicky je jeho výsledkem, odměnou a průvodním jevem emocionální stav štěstí. Člověk žije svůj život prožíváním štěstí v každém okamžiku, roku nebo průběhu celého života. A prožívá-li onen typ čistého štěstí, který je cílem sám o sobě – onen druh štěstí, který jej vede k tichému rozjímání nad myšlenkou „*proto* stojí za to žít“ – tehdy emocionálně vítá a stvrzuje metafyzický fakt, že *život* je cílem sám o sobě.

Vztah příčiny a důsledku však nelze obracet. Člověk může dosáhnout štěstí jen tak, že přijme „život člověka“ jako primární východisko a sleduje racionální hodnoty, které život člověka vyžaduje – *nikoli* tak, že bude chápat „štěstí“ jako nějaký nedefinovaný, neredukovatelný základ a potom se podle něho bude snažit žít. Pokud toho, co je dobré, dosáhnete prostřednictvím racionálního hodnotového měřítka, nezbytně vás to učiní šťastnými; ale to, co vás činí šťastnými na základě nějakého nedefinovaného měřítka, není nezbytně dobré. Brát jako vodítko svého jednání „vše, co činí člověka šťastným,“ znamená nechat se vést jen emocionálními rozmary. Emoce nejsou nástrojem poznání, nechat se vést rozmary – touhami, jejichž zdroj, povahu a význam člověk nezná, znamená přeměnit se na slepého robota, ovládaného neznámými démony (svými zkosnatělými úniky), na robota, jenž díky své omezené nehybné inteligenci naráží na stěny reality, kterou odmítá vidět.

V *tom* tkví vnitřní omyl *hédonismu* – jakékoli varianty etického hédonismu, osobní nebo společenské, individuální nebo kolektivní. „Šťěstí“ může být *cílem* etiky, ale *není* jejím *měřítkem*. Úlohou etiky je definovat vhodný hodnotový systém člověka, a poskytnout mu tak prostředky k dosažení štěstí. Hlásat, jako to činí etičtí hédonisté, že „správnou hodnotou je vše, z čeho máte dobrý

pocit,“ znamená říkat, že „správnou hodnotou je vše, co shodou okolností považujete za hodnotu“ – což je akt intelektuální a filozofické abdikace, akt, který jen proklamuje marnost etiky a vyzývá všechny lidi, aby se chovali, jak se jim líbí.

Filozofové, kteří se pokoušeli vymyslet údajně racionální etická pravidla, nabídli lidstvu jen volbu rozmarů: buď „sobecké“ sledování vlastních rozmarů (například Nietzscheho etika) – nebo „nesobeckou“ službu rozmarům jiných (například etika Bentham, Milla, Comta a všech společenských hédonistů, bez ohledu na to, zda člověku dovolili, aby své vlastní rozmary zařadil k miliónům jiných, nebo mu radili, aby se přeměnil na úplně odosobněné „nic“, které se touží rozplynout v ostatních).

Jestliže se „touha,“ bez ohledu na svou povahu nebo příčinu, chápe jako etický základ, a uspokojení jakýchkoli tužeb se chápe jako etický cíl (jako například „největší štěstí pro nejvíce lidí“) – nemají lidé jinou volbu než se navzájem nenávidět, bát se jeden druhého a bojovat mezi sebou, protože jejich touhy a zájmy se nezbytně kříží. Je-li „touha“ etickým měřítkem, pak touha jednoho člověka produkovat a touha jiného člověka loupit mají stejnou morální platnost; touha jednoho člověka být svobodný a touha jiného člověka zotročit jej mají stejnou morální platnost; touha jednoho člověka, aby byl milován a obdivován za své ctnosti a touha jiného člověka po nezasloužené lásce a obdivu, mají stejnou morální platnost. A jestliže frustrace z nenaplnění *jakékoli* touhy znamená *oběť*, pak člověk, jenž vlastní auto, a to je mu ukradeno, *je* obětí, ale právě tak je obětí i člověk, který chce nebo „usiluje“ o auto, které mu jeho vlastník odmítá dát – a tyto dvě „oběti“ mají stejný morální status. Je-li tomu tak, pak jedinou volbou člověka je krást nebo být okraden, ničit nebo se nechat zničit, obětovat druhé kvůli jakékoli touze nebo se obětovat kvůli jakékoli touze druhých; jedinou morální alternativou člověka je být sadistou nebo masochistou.

Morální kanibalismus všech hédonistických a altruistických doktrín spočívá na předpokladu, že štěstí jednoho člověka musí jít nezbytně na úkor druhého člověka. Dnes tuto premisu chápe většina lidí jako něco absolutně samozřejmého, co je mimo jakoukoli pochybnost. A když někdo hovoří o právu člověka existovat kvůli sobě, kvůli vlastním racionálním osobním zájmům, vět-

šina lidí automaticky předpokládá, že to znamená jeho právo obětovat druhé.

Tímto předpokladem se doznávají k myšlence, že zranit, oloupit nebo zavraždit druhé lidi je osobním zájmem člověka – zájmem, kterého se člověk musí odosobněně zříci. Tyto humanitární apoštoly nesobeckosti, kteří proklamují svou touhu dospět k bratrství lidí, nikdy nenapadla myšlenka, že osobnímu zájmu člověka lze sloužit jen prostřednictvím takových vztahů s ostatními lidmi, které se nezakládají na obětování. A taková myšlenka nenapadne je ani nikoho jiného, dokud z kontextu „hodnot,“ „tužeb“, „osobního zájmu“ a *etiky* bude vypuštěn pojem „racionální“.

Objektivistická etika hrdě hájí a vyzdvihuje *racionální sobectví* – tedy hodnoty, jichž je zapotřebí k přežití člověka *jako* člověka – tedy hodnoty, které vyžaduje *lidské* přežití, nikoli hodnoty vyplývající z touhy, emocí, „aspirací“, citů, rozmarů nebo potřeb nemyslicích zvířat, která se nikdy nevymanila z pravěké tradice lidského obětování, nikdy neobjevila průmyslovou společnost a nedokáží si představit žádný osobní zájem kromě uchvácení chvilkové kořisti.

Objektivistická etika zastává názor, že *lidské* dobro nevyžaduje lidské oběti a nelze je dosáhnout obětováním kohokoli komukoli. Objektivismus říká, že *racionální* zájmy lidí se nekříží – že neexistuje konflikt mezi lidmi, kteří nepožadují nezasloužené, kteří se neobětují ani oběti nepřijímají, kteří mezi sebou jednají jako *obchodníci*, kteří nabízejí hodnotu za hodnotu.

Princip *obchodu* je jediným racionálním etickým principem pro všechny lidské vztahy, osobní i společenské, soukromé i veřejné, duchovní i materiální. Je principem *spravedlnosti*. Obchodník je člověkem, který si to, co dostává, vydělává svou zásluhou, a nedává ani nepřijímá nezasloužené. Nechová se k lidem jako k pánům a sluhům, ale jako k nezávislým rovnocenným jednotlivcům. Jedná s lidmi prostřednictvím svobodné, dobrovolné, nevynucené směny – směny, která je prospěšná oběma stranám podle vlastního nezávislého úsudku. Obchodník neočekává, že bude placen za své chyby, nýbrž jen za své úspěchy. Nepřenáší na druhé lidi břemeno svého neúspěchu a nedává svůj život v zástavu za chyby druhých.

V duchovních otázkách – termínem „duchovní“ mám na mysli „týkající se vědomí člověka“ – je platidlem či prostředkem směny něco jiného, ale princip zůstává stejný. Láska, přátelství, úcta, obdiv jsou emocionální reakce jednoho člověka na ctnosti jiného, duchovní *platba* poskytnutá směnou za osobní, sobeckou radost, kterou člověk čerpá z ctností povahy jiného člověka. Jen zvíře nebo altruista by tvrdili, že ocenění ctností jiného člověka je aktem nesobeckosti a že pokud jde o jeho vlastní sobecký zájem a radost, je jedno, zda jedná s géniem nebo hlupákem, s hrdinou nebo hrdlořezem či zda se ožení s ideální ženou nebo poběhlicí. V duchovních otázkách je obchodník člověkem, jenž nechce být milován pro své slabosti nebo vady, ale jen pro své ctnosti, a který nenabízí svou lásku za slabosti nebo vady jiných, ale jen za jejich ctnosti.

Milovat znamená cenit si. Jen racionálně sobecký člověk, člověk *sebeúcty*, je schopen lásky – protože jen on je schopen chovat pevné, konzistentní, nekompromisní, nezrazené hodnoty. Člověk, který si necení sám sebe, si nemůže cenit ničeho a nikoho. Jen na základě racionálního sobectví – na základě spravedlnosti – mohou být lidé schopni žít spolu ve svobodné, prosperující, ohleduplné, laskavé, *racionální* společnosti.

Může člověku plynout nějaký prospěch z toho, že žije v lidské společnosti? Ano – pokud je skutečně *lidskou* společností. Ze společenského soužití lze získat dvě nesmírné hodnoty: poznání a směnu. Člověk je jediným druhem, který dokáže přenášet a rozšiřovat své poznání z generace na generaci; toto potenciálně dostupné poznání je nesrovnatelně větší než poznání, kterého by mohl jeden člověk nabýt sám za celý svůj život; každý člověk získává nevyčíslitelný užitek z poznání, které objevili jiní. Druhým velkým prospěchem je dělba práce: umožňuje člověku soustředit své úsilí v určité oblasti a obchodovat s lidmi, kteří se specializují v dalších oblastech. Tato forma spolupráce umožňuje všem lidem, kteří se na ní podílí, dosáhnout většího poznání, zručnosti a efektu svého produktivního úsilí, než jakých by dosáhli, kdyby museli vše, co potřebují, vyrábět na pustém ostrově nebo soběstačné farmě.

Ale právě tyto výhody naznačují, vymezují a definují, jaký druh lidí může mít hodnotu pro druhé a v jakém typu společnosti: jen racionální, produktivní, nezávislí lidé v racionální, produktivní, svobodné společnosti. Paraziti, uchvatitelé, bestiální zrůdy a hrdloře-

zové nemohou mít pro lidskou bytost žádnou hodnotu – a lidská bytost ani nemůže mít prospěch ze života ve společnosti orientované na *jejich* potřeby, požadavky a na jejich ochranu, ve společnosti, která s člověkem zachází jako s obětí zvířetem a trestá ho za jeho ctnosti, aby *je* odměnila za jejich neřesti, tedy ve společnosti založené na morálce altruismu. Žádná společnost nemůže mít hodnotu pro život člověka, pokud se v ní musí vzdát práva na život.

Základní politický princip objektivistické morálky zní: Žádný člověk *nesmí* iniciovat použití fyzické síly proti jiným. Žádný člověk – ani skupina, společnost nebo stát – nemá právo přijmout roli zločince a iniciovat použití fyzického donucení vůči komukoli. Lidé mají právo použít fyzickou sílu *jen* k odplatě a *jen* proti těm, kdo iniciovali její použití. Jde o jednoduchý a jasný etický princip: jde o rozdíl mezi vraždou a sebeobranou. Útočník chce získat nějakou hodnotu, bohatství, tak, že zabije svou oběť; oběť nezbohatne tím, že zabije útočníka. Princip tedy zní: Nikdo nesmí získat žádnou hodnotu od jiných použitím fyzické síly.

Jediným správným, *morálním* cílem státu je chránit práva člověka, tedy chránit jej před fyzickým násilím – chránit jeho právo na vlastní život, na vlastní svobodu, na vlastní *majetek* a na sledování vlastního štěstí. Bez majetkových práv nejsou možná žádná jiná práva.

V této krátké přednášce se nebudu věnovat politické teorii objektivismu. Zájemce odkazuji na její podrobný výklad v románu *Atlas Shrugged*. Uvedu jen tolik, že každý politický systém je založen na teorii etiky a je z ní odvozen, a že objektivistická etika je potřebným morálním základem onoho politicko-ekonomického systému, který se dnes hroutí na celém světě, hroutí se právě pro nedostatek *morální*, filozofické obhajoby a validace. Je jím původní americký systém – *kapitalismus*. Jestliže zanikne, zanikne bezděčně, neobjeven a nepoznán: žádná jiná otázka nikdy nebyla zamlžena takovým překroucením, nepochopením a zkreslením jako kapitalismus. Jen málo lidí dnes ví, co je kapitalismus, jak funguje a jaké byly jeho skutečné dějiny.

Když říkám „kapitalismus“, mám na mysli plný, čistý, nespoutaný, neregulovaný kapitalismus laissez-faire – v němž jsou stát a ekonomika odděleny, odděleny stejným způsobem a ze stejného dů-

vodu jako jsou odděleny stát a církev. Čistý kapitalistický systém ještě nikdy neexistoval, ani v Americe; od počátku jej podkopávaly a zkreslovaly různé stupně regulace ze strany státu. Kapitalismus není systémem minulosti; je systémem budoucnosti – bude-li mít lidstvo vůbec nějakou budoucnost. Čtenářům, které zajímají dějiny a psychologické příčiny zrady kapitalismu ze strany filozofů, připomínám, že se jimi zabývám v titulním eseji své knihy *Za nového intelektuála* (Ayn Rand: *For the New Intellectual*. New York, Random House 1961; New American Library 1963).

Tato přednáška se musí omezit na téma etiky. Předestřela jsem jen ty nejstručnější základy svého systému, ale postačují k tomu, aby naznačily, v jakém smyslu je objektivistická etika morálkou života – na rozdíl od třech hlavních škol etické teorie: mystické, společenské a subjektivní, které přivedly svět do jeho současného stavu a které představují morálku smrti.

Tyto tři školy se liší metodou přístupu, nikoli však obsahem. Obsahem jsou jen varianty altruismu – etické teorie, která považuje člověka za obětní zvíře, která hlásá, že člověk nemá právo existovat kvůli sobě samému, že služba jiným je jediným ospravedlněním jeho existence a že sebeobětování je jeho nejvyšší morální povinností, ctností a hodnotou. Rozdíly se vyskytují jen v otázce, kdo má být obětován komu. Altruismus považuje *smrt* za konečný cíl a hodnotové měřítko – a je jen logické, že odříkání, rezignace, sebezapření a všechny další formy utrpení, včetně sebezničení, jsou „ctnostmi“, které altruismus obhájí. A z toho logicky vyplývá, že právě a jen jich dosáhli a stále dosahují ti, kdo altruismus prakticky uplatňují.

Všimněme si, že tyto tři školy etické teorie jsou zaměřeny proti životu nejen obsahem, ale i metodou přístupu. Mystická teorie etiky je explicitně založená na předpokladu, že hodnotové měřítko etiky je umístěno do posmrtného světa, a to prostřednictvím požadavků jiné, nadpřirozené dimenze, takže člověk nemůže etiku uplatňovat v tomto světě, že není vhodná pro jeho život na zemi, že mu přímo odporuje, že je to vina člověka, jenž tudíž musí během své pozemské existence trpět, aby odčinil svou vinu, která spočívá v tom, že není schopen se prakticky řídit morálkou, kterou se prakticky řídit nelze. Existenciálním pomníkem *této* teorie etiky je doba temna a středověk.

Společenská teorie etiky klade namísto Boha „společnost“ – a přestože tvrdí, že jejím hlavním zájmem je život na zemi, *nejde* jí o život člověka, o život jednotlivce, ale o život odosobněné entity, *kolektivu*, který se ve vztahu ke každému jednotlivci skládá ze všech ostatních kromě jeho samotného. Morální povinností jednotlivce je být odosobněným, němým, bezprávným otrokem libovolné potřeby, nároku nebo požadavku, které prosazují ostatní. Heslo „člověk člověku vlkem“ – které se *nevztahuje* na kapitalismus, ale ani na vlky – se naopak *vztahuje* na společenskou teorii etiky. Existenciálním pomníkem *této* teorie je nacistické Německo a sovětské Rusko.

Pokud jde o subjektivistickou teorii etiky, není přesně řečeno její teorií, nýbrž negací etiky. Je navíc negací reality, a to nejen negací existence člověka, ale existence *jako takové*. Jen představa prchavého, tvárného, neurčitého, herakleitovského vesmíru mohla někomu dovolit, aby si myslel, nebo hlásal, že člověk nepotřebuje *objektivní* zásady jednání, že realita mu poskytuje jakýsi bílý šek na hodnoty, že za dobro nebo zlo si může zvolit a dosadit cokoli, se mu zlíbí, že rozmar člověka je platným morálním měřítkem a že jedinou otázkou je, jak vyváznout bez trestu. Existenciálním pomníkem *této* teorie je současný stav naší civilizace.

Za zhroucení, jež v současnosti hrozí civilizovanému světu, není odpovědná lidská *nemorálnost*, ale onen typ *morálky*, který se od lidí žádá. Odpovědnost je nutno připsat filozofům altruismu. Nemají důvod být šokováni při pohledu na to, co úspěšně přivodili, a nemají právo proklínat lidskou přirozenost: lidé je jen poslechli a plně uskutečnili jejich morální ideály.

Cíle lidí vytyčuje a jejich směřování určuje filozofie; jen filozofie je nyní může zachránit. Svět dnes stojí před volbou: má-li civilizace přežít, musí lidé odmítnout altruistickou morálku. Skončím slovy Johna Galta, která, stejně jako to učinil on, adresuji všem minulým i současným moralistům altruismu: „Jako svou zbraň používáte strach a přinášíte člověku smrt jako trest za to, že odmítl vaši morálku. My mu odměnou za přijetí naší morálky nabízíme život.“

Pramen: Ayn Rand: The Virtue of Selfishness (New York, New American Library, Signet, 1964. © 1964 by Ayn Rand. Z anglického originálu přeložil Jiří Kinkor. Přetištěno se svolením Curtis Brown Ltd.

Úryvek ze „Zdroje“

„Tobě. Světu. Jde jen o to stisknout ten správný knoflík. Když se naučíš ovládat duši jednoho člověka, můžeš ovládnout i zbytek lidstva. Jde o duši, Petře, o duši. Ne o biče ani meče ani oheň ani zbraně. V tom byli všichni ti Caesarové, Attilové a Napoleoni hloupí, a proto nepřežili. My přežijeme. Duše, Petře, je něco, čemu se nedá vládnout. Tu je potřeba zlomit. Zaraz do ní klín, zcela ji ovládni – a člověk je tvůj. Nebudeš potřebovat žádný bič – přinese ti ho sám a požádá tě, abys ho zbičoval. Nařid' ho na zpětný chod – a jeho vlastní mechanismus za tebe odvede práci. Použij ho tak, aby šel sám proti sobě. Zajímá tě, jak se to dělá? Vidíš, že jsem ti nikdy nelhal. Poslouchal jsi to všechno celá léta, ale nechtěl jsi to slyšet, vinu můžeš dávat jen sobě, ne mně. Existuje spousta způsobů. Tady je jeden. Namluv člověku, že nic neznamená. Vzbud' v něm pocit viny. Potlač jeho ctižádost a poctivost. To je těžké. Ti nejhorší mezi vámi totiž vzdychají po nějakém svém zvráceném ideálu. Znič jeho poctivost vnitřní korupcí. Poštvi ji proti sobě samé. Nasměřuj ji k cíli, který zničí všechnu poctivost. Prosazuj obětavost. Vtloukej člověku do hlavy, že musí myslet na druhé. Přesvědč lidi, že ten ideál, který hledají, je láska k bližnímu. Takového ideálu ještě nikdo nikdy nedosáhl a nikomu se to ani nikdy nepodaří. Všechny přirozené lidské instinkty se tomu brání. Ale víš, čeho tím dosáhneš? Člověk si uvědomí, že není schopen naplnit to, co si stanovil jako nejvyšší ctnost – a to ho naplňuje pocitem viny, hříchu a vlastní neschopnosti. Protože nejvyšší ideál je mimo jeho dosah, vzdá se nakonec všech ideálů, všech svých ambicí, veškeré úcty k sobě samému. Má pocit, že to, co sám nedokáže naplnit, musí uctívat. Ale nejde být dobrý jen napůl a čestný jen tak přibližně. Uchovat si vnitřní poctivost je těžký boj. Proč si uchovávat něco, o čem člověk ví, že už je stejně zkažené?

A tak se lidská duše vzdává úcty k sobě samé. V tu chvíli je člověk tvůj. Bude tě poslouchat. A bude tě poslouchat rád – protože sobě věřit nemůže, je nejistý, připadá si nečistý. To je jeden způsob. Zabij v člověku smysl pro hodnoty. Zabij jeho schopnost rozpoznat to, co je velké, a přestane o to usilovat. Silným lidem se nedá vládnout. Nechceme mnoho silných lidí. Nesnaž se pojem velikosti popřít. Znič ho zevnitř. Co je velké, to je vzácné, obtížné, výjimečné. Nastav latku jen tak vysoko, aby na ni dosáhli všichni, i ti nejslabší, i ti nejneschopnější – a vezmeš tak každému, slabému i silnému, důvod o cokoli usilovat. Vezmeš jim důvod, proč se snažit být lepší, výjimečný, dokonalý. Vysmívej se Roarkovi a udělej z Petra Keatinga velkého architekta. Zničíš architekturu. Udělej z Lois Cookové hvězdu, a zničíš literaturu. Vychvaluj Ikea, a zničíš divadlo. Vynášej Lancelota Clokeyho do nebes, a zničíš noviny. Neboť však všechny svatyně – to bys lidi vyděsil. Posvěť průměrnost – a všechny ostatní svatyně padnou samy. A pak je další způsob. Zabíjej smíchem. Smích je nástrojem lidské radosti. Nauč se ho používat jako ničivé zbraně. Obrať ho v posměch. To je snadné. Řekni jim, ať se všemu vysmívají. Řekni jim, že smysl pro humor je bezvýhradná ctnost. Nedovol, aby v lidské duši zůstalo cokoli svatého – a pak nebude člověku svatá ani jeho duše. Zabij v něm zbožnou úctu, a zabiješ v něm hrdinu. Člověk se při uctívání nechichotá. Poslechně tě a jeho poslušnost bude bezmezná – všechno je možné – nic není tak vážné. Anebo je ještě jeden způsob. A to je to nejdůležitější. Nedovol lidem, aby byli šťastní. Štěstí je soběstačné a samostatné. Šťastní lidé nemají čas a nejsou ti k ničemu. Šťastní lidé jsou svobodní. Zabij tedy jejich radost z života. Vezmi jim všechno, co je jim drahé nebo vzácné. Nikdy jim nedovol, aby měli, co chtějí. Vzbud' v nich pocit, že už jen pouhý fakt, že touží po něčem osobním, je špatnost. Uveď je do stavu, v němž vyslovení věty 'Já chci' není přirozeným právem člověka, ale ostudným přiznáním. Být dobrodincem se v tomto případě skvěle hodí. Nešťastní lidé za tebou začnou chodit. Budou tě potřebovat. Budou si přicházet pro útěchu, pro podporu, budou se k tobě utíkat. Příroda nesnese prázdnotu. Vyprázdni lidskou duši – a je na tobě, čím ten volný prostor zaplníš. Nechápu, proč se tváříš tak zděšeně, Petře. Tento způsob je nejstarší ze všech. Stačí se ohlédnout do historie. Vezmi si kterýkoli významný etický systém

od dob Orientu až po současnost. Neobsahují snad všechny požadavek obětování svého osobního štěstí? Není snad ve všech pod složitou mnohomluvností skryt jediný leitmotiv: oběť, odříkání, sebezapření? Neslyšíš snad jejich nejoblíbenější popěvek – 'Odevzdej se, odevzdej se, odevzdej se'? Podívej se na to, jaké je dnešní morální klima. Všechny radosti života, od cigaret přes sex až po ambice a touhu po zisku, jsou považovány za opovržením hodné hříchy. Stačí, když dokážeš, že něco působí lidem radost – a je to totéž, jako bys to proklel. Tak daleko jsme došli. Udělali jsme ze štěstí hřích. A držíme lidstvo pod krkem. Hod' svého prvorozeného do obětního kotle – lehni si na lože pobité hřebíky – odejdi do pouště, podrob své tělo odříkání – netanči – nechod' v neděli do kina – nesnaž se zbohatnout – nekuř – nepij. To všechno je jedna vlna. Velký proud. Hlupáci považují tato tabu za nesmysly. Za přežitek, za něco staromódního. Ale každý nesmysl má svou logiku. Nesnaž se nesmysl pochopit – ptej se jen, jaký sleduje cíl. Každý etický systém, který kdy prosazoval sebeobětování, se stal světovou mocí a vládl milionům lidí. Samozřejmě to musíš trochu přikrášlit. Musíš lidem říct, že dosáhnou vyššího stupně štěstí, když se vzdají toho, co je činí šťastnými. Nemusíš to vysvětlovat nějak důkladně. Stačí, když budeš používat silná, nic neříkající slova. 'Univerzální harmonie' – 'nesmrtelnost duše' – 'božský záměr' – 'nirvána' – 'ráj' – 'rasová nadřazenost' – 'diktatura proletariátu'. Vnitřní korupce, Petře. To je ten nejstarší způsob ze všech. Ta fraška se hraje už celá staletí a lidé se na ni vždycky nechají nachytat. A přitom by mělo být tak snadné ji poznat: stačí si poslechnout kteréhokoli proroka, a bude-li mluvit o nutnosti přinášet oběti – vezmi nohy na ramena. Utíkej rychleji, než kdybys utíkal před mořem. To dá přece rozum, že tam, kde se skládají oběti, musí být někdo, kdo je shromažďuje. Tam, kde se slouží, musí být někdo, komu je slouženo. Ten, kdo ti vypráví o sebeobětování, mluví o otrocích a otrokářích. Pokud ale někdy zaslechněš, jak ti někdo říká, že musíš být šťastný, že je to tvé přirozené právo, že největší povinnost máš sám vůči sobě – bude to člověk, který o tvou duši neusiluje. Člověk, který nemá, co by od tebe mohl získat. Ale stačí, když se někdo takový objeví, a vaše prázdné hlavy začnou ječet a rvát, že je to sobecká zrůda. Takže ten podfuk může bezpečně přežít mnoho dalších staletí. Možná sis všiml jednoho slova, které

jsem použil. Řekl jsem 'To dá rozum'. Chápeš? To je zbraň, kterou proti tobě mají. Rozum. Takže si musíš pohlídat, abys jim ho odebral. Podřízni mu nosné sloupy. Ale buď opatrný. Nepopírej nic přímo. Nikdy nic nepopírej přímo, toho se vyvaruj. Neříkej, že rozum je špatný – ačkoli někteří se odvážíli zajít až tak daleko, a přesto dosáhli překvapivých výsledků. Stačí, když budeš tvrdit, že rozum není všechno. Že je ještě něco vyššího. Co? Ani tady nemusíš volit jednoznačná slova. Máš nevyčerpatelné možnosti. 'Instinkt' – 'pocit' – 'zjevení' – 'božská prozřetelnost' – 'dialektický materialismus'. Nachytají-li tě na něčem podstatném a někdo bude tvrdit, že tvoje teorie nemá logiku – nezaskočí tě to. Vysvětlíš mu, že existují vyšší věci než logika. Že se to nesmí snažit pochopit rozumem, ale citem. Musí tomu věřit. Potlač rozum, a svět je tvůj. Všechno je tak, jak ty chceš a kdykoli si zamaneš. Máš člověka v hrsti. Můžeš snad vládnout myslícímu člověku? Myslící lidi nepotřebujeme.“

Keating se mezitím posadil na zem vedle nočního stolku; cítil se unavený a jen si překřížil nohy. Nechtěl se vzdálit od nočního stolku; cítil se bezpečněji, když se o něj opíral; jako by v něm byl stále uschován dopis, který Tooheyemu vydal.

„Petře, toto všechno jsi už ode mne slyšel. Deset let jsi mě mohl sledovat, jak naplňuji tato slova. Jak se naplňují po celém světě. Proč jsi tím tak znechucen? Nemáš žádné právo tu sedět a dívat se na mne s počestnou povýšeností toho, kdo je šokován. Jsi v tom namočen stejně jako já. Vybral sis svůj podíl a musíš to dotáhnout do konce. Bojíš se podívat pravdě do očí a uvědomit si, kam to všechno směřuje. Já se nebojím. Já ti to povím. Ke světu budoucnosti. Ke světu, který chci. Ke světu poslušnosti a jednoty. Ke světu, v němž člověk nebude myslet, ale bude se jen snažit uhodnout, co si myslí jeho soused, který si nebude myslet nic, protože se bude jen snažit uhodnout, co si myslí další soused, který si nebude myslet nic – a tak pořád dál, Petře, kolem celého světa. Neboť všichni musí se všemi souhlasit. Ke světu, v němž člověk sám pro sebe nebude nich chtít, ale udělá všechno, co je v jeho silách, aby vyhověl tomu, co chce jeho soused, který sám nebude chtít nic jiného, než vyhovět dalšímu sousedovi, který sám pro sebe nebude nic chtít – kolem celého světa, Petře. Protože všichni musí všem sloužit. Svět, v němž nikdo nebude usilovat o něco tak neškodného, jako jsou

peníze, ale o to bezhlavé monstrum – o prestiž. O uznání svých kolegů – o jejich dobré mínění – o mínění těch, kteří nebudou smět nějaké své mínění mít. Jako chobotnice, samá chapadla a žádný mozek. Názor, Petře! Žádný názor, ale veřejné volby. Průměr vztažený k nulám – protože všechno osobité bude zakázáno. Svět s odpojeným motorem a jediným srdcem, kterým bude pumpovat ruka. Moje ruka – a ruce několika málo dalších, mně podobných. Těch, kteří budou vědět, co vás udržuje v chodu – vás, ten skvělý, báječný průměr, vás, kteří jste se nevzbouřili, když jsme vás nazvali průměrnými, malými, obyčejnými, vás, kteří jste toto označení přijali a zabydleli se v něm. Budete dosazení na trůn, posvěcení, vy, malí lidé, jako absolutní vládci, aby se všichni vládci minulosti kroutili závistí, ti nejvyšší, neomezení, Bůh, Prorok a Král v jednom. Vox populi. Ti průměrní, obyčejní, obecní. Víš, co je pravým opakem Ega? Průměrný člověk, Petře. Vláda průměrných lidí. Ale i ti průměrní musí někdy díky někomu vzniknout. Díky tomu, který to všechno zahájí. Vox dei. Budeme se těšit bezmezná podřízenosti – těch, kteří se umějí jen podřizovat. Budeme to nazývat 'službou'. Budeme udělovat medaile za vzornou službu. Budete padat jeden přes druhého, abyste dokázali, kdo z vás se dokáže lépe a více podrobit. To bude jediné, v čem se budete moci od sebe odlišit. Žádná jiná forma osobního úspěchu nebude existovat. Umíš si do toho obrazu dosadit Howarda Roarka? Ne? Pak nemarni čas hloupými otázkami. Všechno, co se nedá ovládnout, musí jít z cesty. A jestliže se i pak budou občas rodit zrůdy, nepřežijí svůj dvánáctý rok. Jakmile jim začne pracovat mozek, pocítí tlak a explodují. Tlak, přesně vyměřený pro vznik vakua. Víš, co se stane s podmořskými tvory, když je někdo vynese na slunce? Totéž se stane budoucím Roarkům. Vy ostatní se budete jen usmívat a poslouchat rozkazy. Všiml sis, že debilní lidé se vždycky usmívají? První vráska se člověku udělá, když poprvé ucítí na čele dotek Boha. Dotek myšlenky. My však nemáme ani Boha, ani myšlenku. Jen úsměvy voličů. Automatické páčky – všechny přikyvující své ano... Takže kdybys byl trochu chytřejší – jako tvoje bývalá manželka, například – zeptal by ses mě: A co z toho budeme mít my, vládci? Co z toho budu mít já, Ellsworth Monkton Toohey? A já bych ti na to řekl: ano, máš pravdu. Nebudu z toho mít víc než ty. Mým cílem nebude nic jiného, než abych tě udržel v spokojenosti. Budu ti lhát,

lichotit ti, vychvalovat tě, podporovat tvou samolibost. Budu řečnit o lidstvu a obecném prospěchu. Petře, můj nebohý příteli, já jsem ten nejmenší sobec, jakého znáš. Mám ještě méně svobody než ty, jehož jsem dohnal k tomu, aby zaprodal jen svou duši. Ty jsi alespoň využil lidi ke svému vlastnímu prospěchu. Já pro sebe nechci nic. Využívám lidi jen k tomu, co s nimi mohu udělat. To je můj jediný úkol, mé jediné uspokojení. Žádný osobní důvod nemám. Chci moc. Chci svůj svět budoucnosti. Ať všichni žijí pro všechny. Ať se všichni všem obětují a nikdo z toho nemá žádný prospěch. Ať všichni trpí a nikdo se neraduje. Ať se zastaví pokrok. Ať všechno stagnuje. V stagnaci je rovnost. Všichni podléhají vůli všech. Univerzální otroctví – dokonce bez důstojnosti otrokáře. Otročení otroctví. Velký kruh – a absolutní rovnost. Svět budoucnosti.“

„Ellsworthi... ty jsi...“

„Blázen? Bojíš se to vyslovit? Sedíš si tu a jako bys to slovo měl napsané na čele. To je tvá poslední naděje. Blázen? Rozhlédni se kolem sebe. Vezmi si kterékoli noviny a přečti si titulky. Nevidíš, že už to začíná? Že už je to tady? Všechno, co jsem ti tu teď řekl, do posledního písmene? Nevidíš, že celá Evropa je tím zachváce- na a my jen klopýtáme v jejích stopách? Všechno, co jsem řekl, je obsaženo v jediném slově – kolektivismus. A není to snad Bůh našeho století? Jednat společně. Myslet – společně. Cítit – společně. Spojit se, souhlasit, poslouchat. Poslouchat, sloužit, obětovat se. Rozdělit a panuj – nejdřív. Ale pak – spoj a vládni. Konečně jsme objevili i to druhé. Vzpomínáš si na slova jednoho římského císaře, který si přál, aby mělo lidstvo jen jeden krk, aby mu mohl uříznout hlavu? Celá staletí se mu lidé smáli. Ale my se budeme smát naposled. Nám se podařilo to, čeho on nemohl dosáhnout. Naučili jsme lidi, aby se spojili. Tak máme jeden krk připravený pro jeden obojek. Našli jsme kouzelné slovíčko. Kolektivismus. Podívej se na Evropu, ty hloupý. Nedokážeš snad v té záplavě nemsmyšlu najít jádro věci? Jedna země vyznává teorii, že člověk nemá žádná práva a že kolektiv je všechno. Jedinec je špatný – široké masy jsou bůh. Žádné jiné pohnutky ani ctnosti nejsou povoleny – jen služba proletariátu. To je jedna verze. A pak je ještě jiná. Jiná země vyznávající teorii, že jedinec nemá žádná práva a že stát je všechno. Jedinec je špatný, rasa je bůh. Žádné jiné pohnutky ani ctnosti nejsou povoleny – jen služba rase. Myslíš, že jsou to pouhé

výplody mé mysli, anebo holá realita dvou kontinentů? Sleduj ten obchvatný postup. Když máš dost první teorie, zatlačíme tě do druhé. Necháme tě chodit sem a tam. Zavřeli jsme za tebou dveře. Zfalšovali jsme mince. Panna – kolektivismus, orel – také kolektivismus. Zkus bojovat proti teorii, jež likviduje individuality, teorii, která likviduje individuality. Obětuj svou duši davu – anebo vůdci. Ale obětuj ji, obětuj, obětuj. Moje technika, Petře. Nabídni jako potravu jed a jako protijed jiný jed. Přikrášli to, ale drž se svého hlavního cíle. Dej hlupákům na vybranou, jen ať si užijí legrace – ale nezapomeň na to jediné, čeho musíš dosáhnout: Zabij individuality. Zabij duši člověka. To ostatní už půjde samo. Sleduj stav světa jako stav přítomného okamžiku. Ještě pořád si myslíš, že jsem blázen, Petře?“

Keating seděl na zemi, nohy natažené. Zvedl ruku a začal si prohlížet nehty, pak si ji dal do úst a ukousl si záděru. Byl to však jen zdánlivý pohyb; ten člověk byl zredukován do jediného smyslu, do sluchového vjemu, a Toohey mu bylo jasné, že se žádné odpovědi nedočká. Keating poslušně čekal; připadalo mu, že na tom nijak nezáleží; zvuky ustaly a jeho úkolem teď bylo čekat, dokud se znovu neozvou. Toohey si položil ruce na opěrky židle, pak ohnul zápěstí, nadzvedl dlaně a znovu jimi plácl do dřeva. Mírné plesknutí definitivní smířenosti. Vstal.

„Děkuji ti, Petře,“ řekl vážně. „Je těžké zbavit se upřímnosti. Celý život pronáším projevy před spoustou posluchačů. Tuto řeč ale nebudu moci nikdy přednést.“

Keating zvedl hlavu. Jeho hlas zněl jako příprava na něco hrozi- vého; nebyl v něm cítit strach, ale předzvěst hodiny, jež měla přijít:

„Nechod' pryč, Ellsworthi.“

Toohey stál nad ním a zlehka se zasmál.

„To je odpověď, Petře. To je důkaz pravdivosti mých slov. Víš, co jsem zač, víš, co jsem udělal, nemáš už žádné iluze o mé ctnosti. Ale přesto mě nedokážeš opustit a nikdy to neuděláš. Poslouchal jsi mě, dokud jsi ještě měl nějaké ideály. Budeš mě poslouchat i bez nich. Protože na nic jiného už se teď nezmůžeš... Dobrou noc, Petře.“

Pramen: Rand, A.: Zdroj: Praha, Berlet 2000, s. 730–736.

Jsou peníze kořenem všeho zla?*

Ayn Randová

„Myslíte si tedy, že peníze jsou kořenem všeho zla?“, řekl Francisco d'Anconia. „Zeptali jste se někdy, co je podstatou peněz? Peníze jsou prostředkem směny, který nemůže existovat, když se nevyrábí zboží a neexistují lidé schopní je vyrábět. Peníze jsou materiálním vyjádřením principu, že lidé, kteří spolu chtějí jednat, musí jednat jako obchodníci a dávat hodnotu za hodnotu. Peníze nejsou nástrojem příživníků, kteří plody vaší práce požadují se slzami v očích, ani banditů, kteří si jej berou násilím. Peníze mohou existovat jen díky lidem, kteří něco produkují. Tohle vy považujete za zlo?“

„Když přijímáte peníze jako platbu za své úsilí, děláte to jen díky přesvědčení, že je poté vyměníte za to, co svým úsilím vyrobil někdo jiný. Ani příživníci ani lupiči nedávají penězům hodnotu. Ani oceán slz, ani všechny zbraně světa nemohou ty kousky papíru ve vaší peněženke přeměnit v chléb, který budete zítra potřebovat k životu. Ty kousky papíru, které měly být zlatem, jsou symbolem cti – symbolem vašeho nároku na energii lidí, kteří něco vyrábějí. Vaše peněženka je vyjádřením naděje, že někde kolem vás existují lidé, kteří dostojí onomu morálnímu principu, který je základem peněz. Tohle vy považujete za zlo?“

„Pokoušeli jste se někdy pochopit, co je podstatou výroby? Podívejte se na elektrický generátor a zkuste sami sobě nalhávat, že ho vytvořila síla svalů nemyslicích tupců. Zkuste vypěstovat ze zrna pšenici bez znalostí získaných lidmi, kteří museli nejprve objevit, jak se to dělá. Zkuste si opatřit jídlo jen pomocí fyzických

* Součást knihy Rand, A.: *Atlas Shrugged*, New York, New American Library, Signet, 1957, s. 382–387.

pohybů – a zjistíte, že lidské myšlení je základem všeho, co člověk vyrábí a všeho bohatství, které kdy na zemi existovalo.“

Říkáte, že peníze vydělávají silní na úkor slabých? Jakou sílu máte na mysli? Není to síla zbraní ani svalů. Bohatství je výsledkem lidské schopnosti myšlení. Vydělává tedy člověk, který vynalezne motor, na úkor těch, kteří ho nevynalezli? Vydělávají peníze chytrí lidé na úkor hlupáků? Schopní na úkor neschopných? Ambiciózní na úkor líných? Peníze musí někdo *vydělat* – předtím než je možné je uloupit nebo vyžebrať – a vydělává je každý poctivý člověk svým úsilím a podle svých schopností. Poctivý člověk je ten, kdo ví, že nemůže spotřebovat víc, než vyrobil.“

„Obchodovat prostřednictvím peněz je pravidlem jednání lidí dobré vůle. Peníze spočívají na nezpochybnitelné skutečnosti, že každý člověk je majitelem své mysli a svého úsilí. Peníze nedovolují, aby hodnotu vašeho úsilí určovalo něco jiného než svobodné rozhodnutí člověka ochotného vyměnit je s vámi za výsledek svého úsilí. Peníze vám umožňují prodat vaše zboží a práci za tolik, nakolik si jich cení lidé, kteří je kupují, ale ne za víc. Peníze umožňují jen takové obchody, které jsou dle úsudku obchodujících vzájemně prospěšné a uskutečňují se bez jakéhokoli donucení. Peníze od vás vyžadují uznání faktu, že lidé musí pracovat pro svůj prospěch a ne ke své újmě, aby získali a ne ztratili – že lidé nejsou soumaři narození proto, aby nesli břemeno vaší bídý – že jim musíte nabízet hodnoty, ne ukazovat rány, že společným poutem mezi lidmi není směna utrpení, ale směna *zboží*. Peníze od vás vyžadují, abyste prodávali nikoli svou slabost hlouposti ostatních, ale svůj talent jejich rozumu; vyžadují od vás nakupovat ne to nejpodradnější, co lidé nabízejí, nýbrž to nejlepší, co za své peníze dokážete získat. A pokud se lidé řídí zásadou obchodu – a rozum, ne síla, je pro ně konečným soudcem – pak vítězí nejlepší výrobek, nejlepší výkon, člověk nejlepšího úsudku a nejlepších schopností – a míra jeho produktivity určuje míru jeho odměny. To je zákon lidské existence, jehož nástrojem a symbolem jsou peníze. Tohle vy považujete za zlo?“

„Peníze jsou však jen nástrojem. Jsou vozidlem, jež vás dopraví, kam si přejete, ale nenahradí vás na místě řidiče. Dají vám prostředky k dosažení toho, po čem toužíte, ale nedají vám vaše touhy. Peníze jsou pohromou pro lidi, kteří se pokoušejí obrátit zá-

kon kauzality – pro lidi, kteří chtějí nahradit myšlení uchvácením jeho výsledků.“

„Peníze nekoupí štěstí člověku, který nemá ponětí, co chce: nedají mu žebříček hodnot, pokud se vyhnul poznání, čeho si má cenit, a nedají mu cíl, pokud se vyhnul rozhodnutí, čeho má dosáhnout. Peníze nekoupí chytrost hlupákovi, obdiv zbabělci ani uznání neschopnému. Člověk, který se pokusí koupit si mozky lidí - lepších než je sám, a svými penězi nahradit svůj úsudek, skončí jako oběť lidí horších než je sám. Chytrí lidé ho opustí, ale podvodníci a nepoctivci se k němu pohnou, přitahováni zákonem, který nepochopil: že hodnota člověka nemůže být menší než jeho peníze. Je tohle důvod, proč považujete peníze za zlo?“

„Jedině člověk, který dědictví nepotřebuje, je ho hoden – člověk, který by vydělal vlastní jmění bez ohledu na to, s kolika penězi začal. Když je dědic hoden svých peněz, peníze mu slouží; když ne, peníze ho zničí. Když však vy něco takového vidíte, lamentujete, že ho zkazily peníze. Opravdu? Nezkazil spíše on své peníze? Nezávidíte nehodnému dědici; jeho majetek vám nepatří a sami byste s ním nenaložili lépe. Nemyslete si, že jeho dědictví mělo být rozděleno mezi vás; když zatížíte svět padesáti příživníky místo jednoho, stejně nevrátíte zpátky tu zašlou ctnost, kterou jmění bývalo. Peníze jsou živoucí síla, která bez svého kořene umírá. Peníze nebudou sloužit mysli, která na ně nestačí. Proto považujete peníze za zlo?“

„Peníze jsou vašim prostředkem k přežití. Rozsudek, který vynášíte nad zdrojem vašeho živobytí je rozsudkem, který vynášíte nad svým životem. Je-li zdroj zkažený, zavrhli jste vlastní existenci. Získali jste své peníze podvodem? Podbízením se lidským neřestem nebo lidské hlouposti? Posluhovááním hlupákům v naději, že dostanete víc, než si podle svých schopností zasloužíte? Snižováním vašich morálních měřítek? Prací, kterou si ošklívíte, pro kupce, jimiž pohrdáte? Jestli je to tak, pak vám ani halíř vašich peněz nedá ani chvilku radosti. Všechny věci, které si koupíte, pak pro vás nebudou oslavou ale výčitkou; nebudou pro vás znamenat dosažení úspěchu, ale připomínku hanby. Potom budete křičet, že peníze jsou zlo. Zlo, protože vám nenahradí vaši sebeúctu? Zlo, protože vás nenechají radovat se z vaší zkaženosti? Odtud tedy pramení vaše nenávist k penězům?“

„Peníze vždy považujete peníze a nikdy vás nemohou nahradit jako příčinu. Peníze vznikají díky ctnosti, ale nedají vám ctnost a nevykoupí vaše neřesti. Peníze vám nepřinesou to, co si nezasloužíte, ani hmotný blahobyť, ani duševní uspokojení. Proto je nenávidíte?“

„Nebo říkáte, že je to *láska* k penězům, která je kořenem všeho zla? Milovat věc znamená znát a milovat její podstatu. Milovat peníze znamená znát a milovat fakt, že peníze vytváří ta nejlepší síla ve vás, a že peníze jsou vašim univerzálním klíčem ke směně vašeho úsilí za úsilí těch nejlepších lidí. Právě člověk, který by prodal svou duši za krejcar, mluví nejhlasitěji o své nenávisti k penězům – a má dobrý důvod je nenávidět. Ti, kdo peníze milují, jsou ochotni pro ně pracovat. Vědí, že jsou schopni si je zasloužit.“

„Dám vám přibližné vodítko, jak odhadnout charakter lidí: člověk který proklíná peníze, k nim přišel nepoctivě; člověk, který si jich váží, si je zasloužil.“

„Vyhýbejte se na sto honů každému člověku, který vám říká, že peníze jsou zlem. Tento názor upozorňuje na blížícího se lupiče, tak jako zvonek upozorňuje na malomocného. Dokud lidé žijí společně na zemi, potřebují způsob, jak spolu jednat. Když zanevrou na peníze, nezbývá jim, než sahat k pistolím.“

„Peníze, pokud si je chcete vydělat nebo uchovat, od vás vyžadují ty nejvyšší ctnosti. Lidé, kteří nemají žádnou odvahu, hrdost ani sebevědomí, lidé, kteří si nejsou vědomi svého morálního práva na své peníze a nejsou ochotni je bránit jako vlastní život, lidé, kteří se omlouvají za to, že jsou bohatí – nezůstanou bohatí dlouho. Stávají se obětí lupičů, kteří se po staletí rojí ze svých úkrytů, jakmile vycítí člověka, který prosí za odpuštění svého provinění, že je bohatý. Spěchají, aby mu ulevili od jeho viny – a od jeho života, jak si zaslouží.“

„Pak uvidíte, jak rychle přibývá lidí používajících dvojího metru – lidí, kteří sami žijí pomocí síly, ale přitom spoléhají na to, že lidé žijící na základě směny vytvoří hodnotu jejich uloupených peněz – jak přibývá lidí, kteří se svezou s cizí ctností. V morální společnosti to jsou zločinci, a zákony jsou psány tak, aby vás před nimi chránily. Ale když společnost morálně oprávní zločince a učiní zákonné lupiče z lidí, kteří používají sílu, aby uchvacovali

bohatství svých *odzbrojených* obětí – pak se peníze mstí za své tvůrce. Takoví lupiči věří, že je bezpečné okrádat bezbranné lidi, protože schválili zákon, kterým je odzbrojili. Jenže jejich lup se stane magnetem pro další lupiče, kteří si ho od nich vezmou, stejně jako si ho vzali oni. A pak už se nesoutěží v produktivitě, ale v brutalitě. Tam, kde je měřítkem síla, vítězí vrah nad kapsářem. Taková společnost pak hyne uprostřed trosek a masakrů.“

„Chcete vědět, jestli ten den přichází? Sledujte peníze. Peníze jsou barometrem ctnosti ve společnosti. Když uvidíte, že se neobchoduje dobrovolně ale z donucení – když uvidíte, že k výrobě potřebujete povolení od lidí, kteří nevyrábějí nic – když uvidíte, že peníze proudí k lidem, kteří neobchodují se zbožím ale s výsadami – když uvidíte, že lidé bohatnou díky úplatkům, kontaktům a ne díky práci, a že vaše zákony nechrání vás před nimi ale je před vámi – když uvidíte, že zkaženost je odměňována a poctivost se stává sebeobětováním – pak si možná uvědomíte, že vaše společnost je odsouzena k zániku. Peníze jsou nástrojem tak vznešeným, že nesoupeří se zbraněmi a odmítají přijmout brutalitu. Peníze nedovolí zemi, aby přežila napůl vlastněná a napůl uloupená.“

„Kdykoli se mezi lidmi objeví ničitelé, začnou tím, že zničí peníze, protože peníze jsou pro lidi ochranou a základem morální existence. Ničitelé se zmocní zlata a nechají jeho majitelům podvrženou hromadu papíru. Tím zničí všechna objektivní měřítka a vydají lidi na pospas těm, kdo arbitrárně určují hodnotu. Zlato bylo objektivní hodnotou, ekvivalentem vyrobeného bohatství. Papírové peníze jsou zástavou za bohatství, které neexistuje a jsou kryté zbraní namířenou na lidi, od kterých se očekává, že ho teprve vyrobí. Papírové peníze jsou šekem vystaveným legálními lupiči k tíži účtu, který jim nepatří – účtu, jenž je produktem ctnosti jejich obětí. Dávejte pozor na den, kdy se šek vrátí s poznámkou ‘účet přečerpán’.“

„Když jste zlo učinili nástrojem života, nečekejte, že lidé zůstanou dobří. Nečekejte, že zůstanou morální a ztratí své životy kvůli tomu, aby se z nich stala potrava pro nemorální. Nečekejte, že budou vyrábět, když je výroba trestána a loupení odměňováno. Neptejte se ‘Kdo ničí svět?’. Jste to vy.“

„Stojíte uprostřed největších úspěchů nejlepší a nejproduktivnější civilizace a díváte se, proč se kolem vás rozpadá, a přitom zatracujete její krev – peníze. Díváte se na peníze jako to před vámi dělali divoši, a díváte se, proč se džungle rozrůstá zpátky k okrajům vašich měst. V lidské historii se vždy peněz zmocňovali různí lupiči, jejichž jména se měnila, ale metoda zůstávala stejná: uchvátit peníze silou a udržet výrobce spoutané, ponížené, hanobené, zbavené cti. Ta fráze o zlu peněz, kterou odříkáváte s takovou sebejistou nedbalostí, pochází z dob, kdy se bohatství vyrábělo námahou otroků – otroků, opakujících pohyby, které kdysi objevila něčí mysl a které zůstaly bez vylepšení po staletí. Dokud výrobu ovládalo donucování a bohatství se získávalo dobýváním, bylo toho k dobytí málo. A přece po všechna staletí stagnace a hladovění lidé velebili lupiče jako šlechtice meče, šlechtice původu, šlechtice úřadu; a pohrdali výrobci a říkali jim otroci, kupčící, kramáři – a továrníci.“

„Ke slávě lidstva existovala, v dějinách první a jediná, *země peněz* – a nemám pro Ameriku větší a uctivější poklonu, protože to znamená: země rozumu, spravedlnosti, svobody, výroby, úspěchu. Poprvé byly lidská mysl a peníze osvobozeny, a neexistovaly žádné majetky získané dobýváním, nýbrž jen majetky získané prací, a místo válečníků a otroků se objevil opravdový tvůrce bohatství, nejproduktivnější dělník, nejvyšší typ lidské bytosti – nezávislý člověk – americký průmyslník.“

„Kdybych měl jmenovat přednost, na kterou mohou být Američané nejvíce hrdí, vybral bych – protože obsahuje všechny ostatní – fakt, že vytvořili slovní obrat *vydělávat peníze*. Žádný jiný jazyk ani národ předtím taková slova nepoužíval; lidé vždy chápali bohatství jako neměnné množství, které se dá uchvátit, vyžebrot, zdědit, rozdělit, uloupit nebo získat díky kontaktům. Američané jako první pochopili, že bohatství se musí vytvořit. Slova *vydělávat peníze* obsahují podstatu lidské morálky.“

„A přesto za tato slova Američany odsuzovaly prohnílé společnosti loupeživých světadílů. Bezděky jste přijali krédo lupičů a teď považujete své nejhrdější úspěchy za punc hanby, svou prosperitu za provinění, své největší postavy, průmyslníky, za ničemy, a své úžasné továrny za výsledek a vlastnictví fyzické práce; výsledek práce bičovaných otroků, jakým byly egyptské pyramidy.

Darebák, který se samolibým úsměvem říká, že nevidí žádný rozdíl mezi silou dolaru a silou biče, by ten rozdíl měl poznat na vlastní kůži – což se, myslím, stane.“

„Dokud neobjevíte, že peníze jsou kořenem všeho dobra, říkáte si o vlastní zkázu. Když peníze přestanou být prostředkem jednání mezi lidmi, pak se prostředkem lidí stávají lidé. Krev, biče a zbraně – nebo dolary. Vyberte si – jiná možnost není – a váš čas se krátí.“

Pramen: Rand, A.: Atlas Shrugged, New York, New American Library, Signet, 1957, s. 382–387. Přetištěno se svolením Curtis Brown Ltd. Z anglického originálu přeložil Michal Kracík.

My a budoucnost

V blízké budoucnosti se pro firmy stane jedinou trvalou jistotou neustálá změna celkového okolí, ve kterém vyvíjejí své aktivity. Životaschopná firma se pak bude vyznačovat zejména ochotou a dovedností na tyto změny reagovat a efektivně je zvládat.

Skupina NEWTON disponuje potřebným know-how vztahujícím se k vnitřním systémovým změnám podnikatelských subjektů, po jejichž implementaci se nejen zrychlí a zefektivní jejich reakce na vnější změny, ale především si rozvinou kvalitativně lepší schopnost produkce hodnot pro zákazníky.

- Akvizice podniků včetně jejich následného řízení a správy
- Revitalizace a restrukturalizace podniků
- Reengineering podnikových procesů
- Řízení likvidity a řízení devizových transakcí
- Oceňování a finanční analýzy podniků
- Zavádění efektivních systémů řízení lidských zdrojů
- Koučování k realizaci změn firemních systémů
- Poradenství a vzdělávání
- Tvorba znalostních databází
- Zpracování, archivace a analýzy informací

NEWTON Group
Politických vězňů 10, 110 00 Praha 1
tel.: 222 192 111, fax: 222 192 592
e-mail: newton-group@newton.cz
www.newton.cz